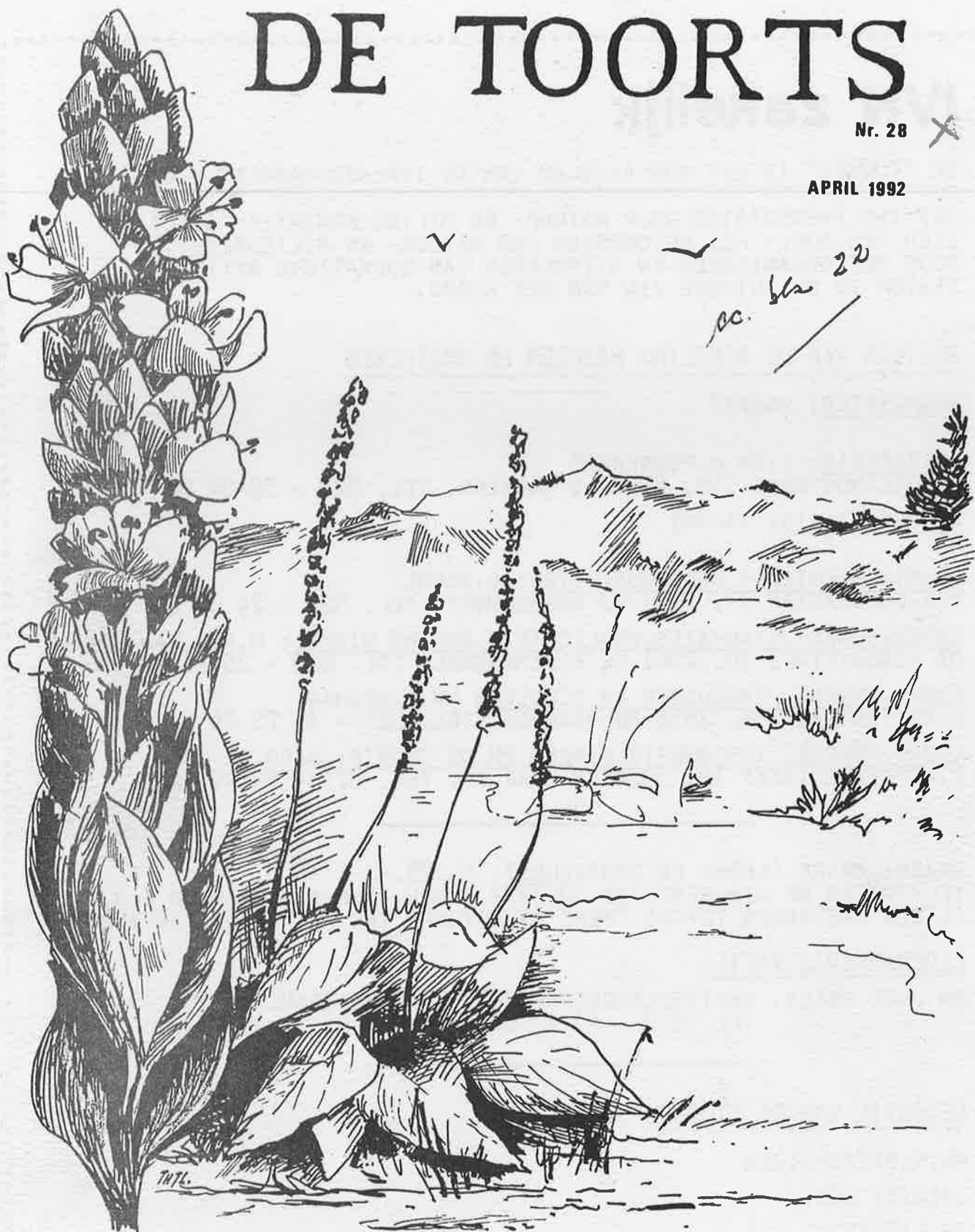


DE TOORTS

Nr. 28

APRIL 1992



contactblad van het IVN
afd. haarlem en omstreken



10^e JAARGANG

IVN zakelijk

DE "TOORTS" IS HET KONTAKTBLAD VAN DE IVN-AFD. HAARLEM E.O.

HET IVN (VERENIGING VOOR NATUUR- EN MILIEU-EDUKATIE) STELT ZICH TEN DOEL: HET BEVORDEREN VAN NATUUR- EN MILIEUBESEF, DOOR HET ORGANISEREN EN STIMULEREN VAN EDUKATIEVE AKTIVITEITEN IN DE RUIMSTE ZIN VAN HET WOORD.

BESTUUR VAN DE AFDELING HAARLEM EN OMSTREKEN

VOORZITTER: VAKANT

SECRETARIS: C.TH.M. PENNEKAMP
SCHOTLANDSTRAAT 168, 2034 LG HAARLEM. TEL. 023 - 36 04 90

2E SECRETARIS: VAKANT

PENNINGMEESTER + WND. VOORZITTER: L. SCHOL
VER. EUROPALAAN 11, 2111 WJ AERDENHOUT. TEL. 023 - 24 62 60

COÖRD. WERKGR. EXKURSIES, PUBLICITEIT, GROENE WINKEL: H.P.J. VAN BAKEL
DE GENESTETWEG 30, 2061 VC BLOEMENDAAL, TEL. 023 - 25 72 28

COÖRD. WERKGR. KURSUSSEN EN SCHOLEN: MW. A. WEGMAN
C. KOETSSTRAAT 58, 2036 AB HAARLEM, TEL. 023 - 35 22 24

COÖRD. WERKGR. TENTOONSTELLINGEN EN DE TOORTS: JACQ. DE JONG
F. NETSCHERSTRAAT 18, 2024 KS HAARLEM. TEL. 023 - 25 49 41

JAARBIJDRAGE (LEDEN EN DONATEURS): FL. 25,-
TE STORTEN OP GIROREKENING 5007954 T.N.V. IVN-AFD. HAARLEM E.O.
(LEDEN ONTVANGEN TEvens "MENS EN NATUUR" VAN HET LANDELIJK IVN)

LEDENADMINISTRATIE:

MW. J. DE VRIES, ZWITSERLANDSTRAAT 82, 2034 BN HAARLEM.
TEL. 023 - 33 15 57

REDAKTIE VAN DE "TOORTS":

MW. Y. BEERTHUIZEN

JACQ. DE JONG

TH. LITJENS

REDAKTIE - ADRES:

JACQ. DE JONG, F. NETSCHERSTRAAT 18, 2024 KS HAARLEM.
TEL. 023 - 25 49 41

DISTRIBUTIE VAN DE "TOORTS": TEL. 023 - 26 37 35

Inhoud

Verslag ledenvergadering	2
Diploma uitreiking	5
Jaarverslag 1991	6
Jaarverslag werkgroep excursies 1991	8
Verslag werkgroep cursussen jaar 1991	11
Verslag werkgroep scholen 1991	11
Nationaal park Zuid-Kennemerland	12
De jacht op een vlinder	13
Meningen en suggesties van lezers	15
Buurtgenoten	16
Teke-beten en Lyme-ziekte	19
Wijzigingen ledenbestand	22
Carrièreplanning van de scholekster	23
Nogmaals "het Nationale Park de Kennemerduinen"	24
Milieu	25
Eetbare en/of geneeskrachtige kruiden (3) "Hondsdrif"	26
Van de leestafel	28
Zeedorpenlandschap	29
De Heimanshof	33
Extra activiteiten	34



Met het verschijnen van dit aprilnummer zet de Toorts al weer zijn tiende levensjaar in. De gebruikelijke terugblik op het afgelopen jaar werd op de laatste algemene ledenvergadering gegeven door het voorlezen van het jaarverslag. Nadere details hierover treft u aan in het verslag van de genoemde vergadering elders in dit blad. Voor de rubriek: "Meningen en suggesties van lezers" gaat het laagtij van 1991 keren! Want wat is het geval lezers: inderdaad u raadt het al. De eerste bijdrage is binnen en nog wel vanuit (bijna) het meest oostelijke puntje van Nederland, uit 'de Heurne'. We nemen de originele tekst van Plien

Peeters onverkort en in de oorspronkelijke vorm op en zie lezers, zo eenvoudig is het nu. Komt er voor het augustusnummer een bijdrage van wat dichter bij huis? Alvast bij voorbaat onze erkentelijkheid voor uw inzet.

De redactie

KOPY VOOR HET VOLGEND NUMMER INLEVEREN UITERLIJK 1 JULI A.S.

VERSLAG



VERGADERING

Verslag van de ledenvergadering IVN-afdeling Haarlem e.o.
24 februari 1992

1. Opening van de vergadering door de voorzitter om 20.15 uur.

Hulde aan Hennie Kenselaar voor haar werkzaamheden en het thuis halen van een pak koffie.

Toegevoegd agendapunt punt 9: Plannen van de werkgroepen in 1992.

2a. Bericht van verhindering ontvangen van: Wil van Beek, Maureen Hulshoff, Theo Litjens.

2b. Notulen

De notulen van de ledenvergadering van d.d. 2 oktober 1991 worden goedgekeurd.

3. Ingekomen stukken

- Za 14 maart a.s. van 10-17 uur Noord-Hollands Milieufestival in de Nieuwe Slof te Beverwijk i.v.m. aanmelding 150e lid van de Milieu-federatie in Noord-Holland. Er is o.a. een tweedehands milieuboekenmarkt. Iedereen is welkom.
- Do 12 maart a.s. vergadering Groenmarkt, Oostenrijklaan 58. aanvang: 20.00 uur. Wij zoeken hiervoor een nieuwe afgevaardigde.
- Za 13 juni a.s. open dag Wijknatuurtuin.
- Za 16 mei a.s. IVN-districtsdag in Medemblik met allerlei activiteiten. Nadere mededelingen volgen.
- Brief Annemarië Krabbendam d.d. 16 feb 1992 waarin zij mededeelt dat zij i.v.m. verandering van werksituatie niet langer 2e secretaris kan blijven en stopt met deelname aan de natuurs cursus.
- Overige binnengekomen post ligt ter inzage op de leestafel.

4a. Jaarverslag over 1991 van secretariaat, werkgroepen cursussen, scholen, excursies. Dit wordt afgedrukt in de Toorts.

4b. Toelichting werkgroepen

- werkgroep lezingen (Niels van Esterik): Deze werkgroep komt moeilijk van de grond, er melden zich geen sprekers.
- werkgroep tentoonstellingen: deze bestaat uit IVN-ers en een aantal vrijwilligers van het Ecodroom. Naast presentatie op evenementen wordt één maal per jaar een grotere tentoonstelling verzorgd, zoals de huidige, "Natuur in een etmaal". Zeker de moeite waard om te gaan bekijken.

5. Financieel verslag van de penningmeester over 1991

De voorlopige rekening van baten en lasten wordt uitgereikt.
Toelichting: de rente van bijzondere rekeningen is aan de lage kant. In mei '91 vastgezet en in dat jaar nog geen rente ontvangen. Het nadelig saldo van f 2.230,- is verantwoord i.v.m. de nog te boeken rente. Ook zijn er duurzame gebruiksgoederen aangeschaft (10 stereo-microscopen).
Begroting 1992: In overleg met de werkgroepen worden duurzame goederen aangeschaft t.w.v. f 5.965,-. Het bedrag van f 4.850,- (ontvangsten "groene winkel") wordt toegevoegd aan het afdelingskapitaal.
Inkomstenraming 1992 is f 13.435,-
Uitgavenraming " is f 9.565,-
Voor duurzame goederen is f 5.965,-

aanwezig?
begroot

afgedrukt in Toorts. Dit bedrag zit in de uitgavenraming? Zijn dat de 10 stereo-microscopen?

6. Kascontrole commissie

Deze bestaat uit: Erna Schreuder, Janny de Vries en Theo Venings.
De saldi kas-bank-giroboek, contributies en op de balans vermelde uitgaven per 31-12-1991 zijn akkoord bevonden.
Na de ingestelde controle is gebleken, dat de penningmeester zich m.b.t. de jaarstukken nader wil beraden over de juiste rangschikking van de cijfers op grond waarvan de goedkeuring van de staat van baten en lasten en het verlenen van decharge opgeschort zullen worden.
Benoeming nieuwe kascommissie: nieuw lid Mieke Wilmink, aftredend lid Theo Venings.

7. Verslag redactie "Toorts"

Dit wordt voorgelezen door Jacques de Jong. Het aantal uitgaven (3) en het aantal pagina's (88) is gelijk gebleven.
In '91 is meer aandacht besteed aan milieuzaken en aan fiets- en wandelpaden. De nieuwe rubriek "Meningen en suggesties van lezers" komt helaas nog niet van de grond, maar de eerste bijdrage is binnen en daarom: wie volgt!

8. Bestuurssamenstelling

De functieomschrijving van de nieuwe voorzitter is verzonden gelijk met een uitnodiging aan alle leden voor de ledenvergadering; reacties praktisch nihil. Lieven Schol is bereid het voorzitterschap tijdelijk op zich te nemen. Verder lopen Lieven Schol en Eric van Bakel in het mutatieschema van respectievelijk Fred Hagens en Carla Leyzers-Vis. Beiden worden benoemd als bestuurslid.
Anneke dankt Niels van Esterik. Na 6 jaar trouwe dienst is hij niet meer herkiesbaar als bestuurslid, maar hij hoopt dat hij zich

in verband met het nieuwe Natuur- en Milieu Educatiecentrum (NME) op een andere manier weer verdienstelijk kan maken. Ook bedankt Anneke de voorzitter Ronald Roorda. Met veel ijver heeft hij zich ingezet voor het beleidsplan, de enquête en het contact met andere natuurverenigingen zoals Zuid Kennemerland Natuurlijk. Tenslotte wordt afscheid genomen van Marijke Zoetelief.

Zij wordt o.a. bedankt voor haar aandeel in de Heemstedse Milieuraad.

Er hebben zich geen tegenkandidaten gemeld, dus wordt Jacques de Jong met algemene stemmen gekozen als bestuurslid.

Bij de invullingen van de werkgroepen treden enige verschuivingen op.

De nieuwe bestuurssamenstelling ziet er als volgt uit:

Lieven Schol : Voorzitter ad interim, penningmeester

Cor Pennekamp : Secretaris, bezoekt tijdelijk de vergaderingen van de Stichting Zuid Kennemerland Natuurlijk

Eric van Bakel: Coördinator werkgroepen excursies, publiciteit; groene winkel

|| Jacques de Jong: Coördinator werkgroepen tentoonstellingen en de "Toorts"
Anneke Wegman : Coördinator werkgroepen cursussen en scholen

9. Plannen van de werkgroepen in 1992

- Werkgroep excursies:

Het contact met de vogelwerkgroep wordt geïntensiveerd (aanschaf 2 telescopen). Met de KNNV wordt onderzocht wat zij samen met het IVN kunnen doen.

Overige ontwikkelingen: een vier seizoenen gerichte excursie in het Romolenpark, een vleermuizenexcursie i.s.m. de vleermuizenwerkgroep Noord Holland, ecologie in Groenendaal i.s.m. stichting Ecologisch Beheer, diersporenexcursie in de Koningshof.

- Werkgroep cursussen en scholen:

Er wordt voorkeur aan gegeven de diploma-uitreiking op 23 mei a.s. te laten plaatsvinden in het cursuslokaal van het MW 2 gebouw, dus onder elkaar en niet tijdens de feestelijke opening in het NME centrum.

* in het voorjaar start vermoedelijk de schoolgidsencursus; naast veldwerk ook interesse voor de groep waar je mee bezig bent.

* nascholingscursus binnen het IVN, belangrijk voor het contact "oude" en "nieuwe" gidsen.

|| * cursus Natuurpark Zuid-Kennemerland 1992; nadere informatie volgt.

* natuurspad Stadskweektuin. De scholenwerkgroep verzorgt dit natuurspad i.v.m. de opening op 23 mei van het NME centrum aan de Kleverlaan.

10. Rondvraag

- Zijn er plannen voor een lang weekend zoals met Hemelvaart vorig jaar voor IVN leden en donateurs? Antw: om praktische redenen is er dit jaar geen lang weekend, organisatorisch zeer tijdrovend, weinig aanmeldingen. Onderzocht wordt of een weekend in september te organiseren is voor de mensen van de gidsencursus.

- Bij wie moeten nieuwe leden worden aangemeld? Antw: bij Janny de Vries

- Waarom worden verslagen niet dubbelzijdig gecopieerd? Antw: de prijs blijft hetzelfde, nl 7½ cent per copy, alleen bij het met de hand invoeren is de storingskans veel groter en het kost veel meer tijd. Gekeken wordt naar een machine die dubbelzijdig copieert (automatisch)

- Lyá Smink biedt zich aan bij het uitzetten van een natuurspad. Zij is

van beroep cartografe.

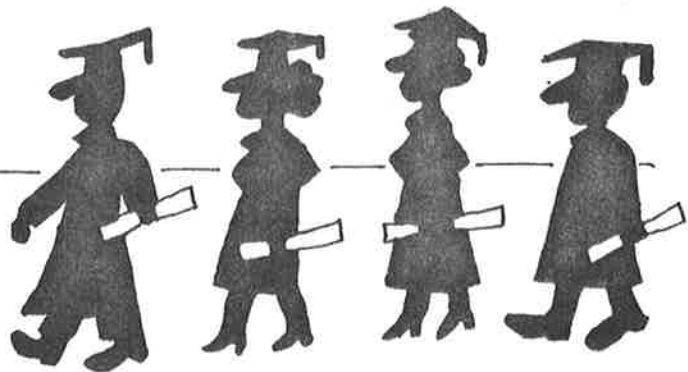
- De vergadering behoort decharge te verlenen aan de penningmeester. Kan dit zo snel mogelijk gebeuren en moet er dan een aparte vergadering belegd worden? Antw: In verband met mogelijke verkiezing van definitieve voorzitter de decharge combineren in de eerstvolgende ledenvergadering.
- Anneke is gevraagd of er IVN'ers zijn die willen helpen bij het inventariseren van vlinders in de duinen. In samenwerking met de KNNV krijgen deze mensen een bijscholing voor het éénmaal per week lopen van een route bij mooi weer. Opgeven bij Anneke.
- Polderdag: Rose-Marie en Fred zijn de coördinatoren. Ook mensen die zich vorig jaar verdienstelijk hebben gemaakt moeten niet overgeslagen worden.
- Opening NME centrum op 23 mei a.s. De landelijke IVN tentoonstelling "Linten in het Landschap" wordt gehouden ter ondersteuning van de landelijke IVN actie "Wegen voor de Natuur". Het centrum wordt dan uitgebreid met een tentoonstellingsruimte (zie ook het jaarverslag 1991 punt E).

Om 22.20 uur sluit de "nieuwe" voorzitter de vergadering.

Cor Pennekamp

DIPLOMA

uitreiking!!



Zaterdag 23 mei is de gidsen-
kursus 90/92 afgelopen.
Dan krijgen de kursisten na
twee "lange" jaren hun diploma's.

In september 1990 zijn ze begonnen: 31 mensen die min of meer kennis hadden van de natuur, en maar weinig kennis van elkaar. Dat is allemaal veranderd. Er zijn nog steeds verschillen in kennis en vaardigheden, omdat ieder zich op een ander gebied heeft gespecialiseerd. Maar 31 losse personen zijn een leuke, hechte gidsengroep geworden!

Er zijn tot nu toe slechts 5 afmeldingen geweest, om zeer verschillende redenen. In mei krijgen de overgebleven kursisten hun diploma's, en op 14 juni (polderdag) is hun IVN-opleiding geheel afgerond.

Al bijna een jaar eerder werd in de cursuswerkgroep gesproken en nagedacht over een nieuwe gidsenkursus. We keken ertegenop ons voor twee jaar vast te leggen. Maar we zijn er toch aan begonnen en achteraf gezien zijn de jaren omgevlogen.

Tenslotte wil ik de "oude" IVN-ers uitnodigen aanwezig te zijn bij de feestelijke diploma-uitreiking. Deze zal 23 mei omstreeks 13.45 uur plaatsvinden in de kleedkamer van het openluchttheater op het landgoed Caprera.

Anneke Wegman

JAARVERSLAG

1991

Per 1 december 1991 telde onze vereniging 137 leden en 111 donateurs, tegen 103 leden en 87 donateurs in 1990. Een gestage groei dus.

Het dagelijks bestuur bestond uit de volgende personen:

1. Ronald Roorda, voorzitter;
2. Mieke Wilmerk, opgevolgd door Cor Pennekamp, secretaris;
3. Fred Hagens, opgevolgd door Lieven Schol, penningmeester.

Overige bestuursleden:

4. Niels van Esterik, coördinator werkgr. lezingen en tentoonstellingen;
5. Maureen Hulshof, opgevolgd door Anneke Wegman, coördinator cursussen/scholen;
6. Carla Leyzers Vis, opgevolgd door Eric van Bakel, coördinator werkgroep excursies, publiciteit en groene winkel.

Annemarieke Krabbendam, 2e secretaris.

Jannie de Vries verzorgde de ledenadministratie.

Het contactblad de "TUORTS" verscheen 3x met een oplage van 300 st.

De redactie bestond uit: Theo Litjens, Jacques de Jong en Yvonne Beerthuizen (tevens vertegenwoordigster van de redactie bij bestuursvergaderingen).

Enige belangrijke activiteiten in 1991 i.v.m. ons beleidsplan waren:

- A. Meer actieve leden;
- B. Sterkere profilering van onze afdeling. Opgericht zijn de werkgroepen: Overheid en Milieu en Publiciteit.
- C. Uitbreiding activiteiten van bestaande werkgroepen. Er was een toename van het aantal activiteiten en excursies. Tevens werd medewerking verleend aan Thijsse's Hof in Bloemendaal en het Ecodroom in Heemstede.
- D. Samenwerkingsverband. Lezingen en excursies zijn georganiseerd in samenwerking met de Vogelwerkgroep Zuid Kennemerland, de vereniging Behoud de Hekslootpolder en met de KNNV.
- E. Eigen onderkomen. Op 15 mei 1991 hebben wij voor het eerst onze bestuursvergadering gehouden in het pas opgerichte Natuur- en Milieu-educatiecentrum, Kleverlaan 9 in Haarlem. Verschillende milieuverenigingen en -organisaties kunnen voortaan hiervan gebruik maken voor lezingen en vergaderingen. Op 23 mei 1992 wordt dit milieucentrum officieel feestelijk geopend.

De Groene Winkel werd overgenomen door Dorien de Jong. Zij was samen met Cock Meijer aanwezig bij talrijke presentaties, o.a. de polder- en de paddestoelendag, de groenmarkt in Schalkwijk en de presentatie in de Leidse buurt.

Paddenwerkgroep:

Een groep van ± 10 leden, donateurs en andere vrijwilligers zorgden, onder leiding van Niels van Esterik, weer voor het overzetten van padden. Dit jaar waren dat er ruim 3000, een recordaantal in twee weken tijds, in samenwerking met de boswachter van Koningshof, Ruud Luntz, die ons gastvrij ontfing.

De gidsen- en groencursisten hebben gebruik kunnen maken van het wijkcentrum MW2, Stichting mens- en milieuvriendelijk wonen, aan de Venkelstraat in Schalkwijk.

Thijssse's Hof:

Vier maal per jaar (seizoengericht) worden in een tijdsbestek van 2 à 3 weken ongeveer 20 scholen uit Haarlem en directe omgeving benaderd. Door middel van werkbladen worden de kinderen enthousiast gemaakt. Ter plaatse worden rondleidingen gegeven door onze leden José Ottjes, Rose-Marie van den Nouland, Cees de Graaf, Dirk de Reus en Theo Venings. Geïnteresseerden kunnen zich opgeven bij José Ottjes.

Heemstedse Milieuraad:

Onze afdeling was hierin vertegenwoordigd door Maria Stolte en Marijke Zoetelief

Werkgroep Overheid en Milieu:

De groep bestaat uit 9 leden die 2x bijeen zijn geweest. Gevolgd worden o.a. de ontwikkelingen rond Elswout (boerderij) en Romolenpolder (groenvoorzieningen).

Vierdaagse naar Zuid-Limburg:

Van donderdag 9 mei tot zondag 12 mei zijn ± 25 leden en donateurs naar het "Zinkviooltje" geweest. Er werden veel positieve reacties ontvangen.

Werkgroep Tentoonstellingen en Lezingen:

Deze groep bestaat uit ruim 10 leden en andere vrijwilligers. In het voor- en najaar werden respectievelijk de tentoonstellingen: "De natuur rondom het huis" en "De natuur in een etmaal" in het Ecodroom te Heemstede georganiseerd.

Overige evenementen: de polderdag in Spaarnwoude en de paddestoelendag in Elswout. Verder: dia-lezingen over zeevogels, muurflora, fauna en flora tussen Randmeer en Uddelermeer, herfst en winter. Georganiseerd in samenwerking met de KNNV en de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.

Algemene ledenvergadering:

Deze is gehouden zowel in het voor- als in het najaar; de (extra) najaarsvergadering in verband met de statutenaanpassing en die van het huishoudelijk reglement van het landelijk IVN. Ook waren bestuursmutaties aan de orde.

Rooster van aftreden van bestuursleden:

1988-1991 Ronald Roorda (niet herkiesbaar)

1991-1993 Cor Pennekamp

1992-1994 Lieven Schol

1992-1994 Eric van Bakel

1992-1994 Jacques de Jong

1991-1993 Anneke Wegman

vacature: werkgroep Overheid en Milieu

Haarlem, 14 februari 1992

Cor Pennekamp, secretaris

JAARVERSLAG WERKGROEP EXKURSIES 1991

PUBLIEKSAKTIVITEITEN

De werkgroep organiseerde in 1991 32 publieksaktiviteiten in 20 verschillende terreinen, waaraan door ca. 2765 mensen werd deelgenomen. Het gidsenbestand bestond uit ca. 40 personen. In vergelijking met voorgaande jaren (zie tabel 1) valt op dat de aantallen aktiviteiten, deelnemers en gidsen blijven groeien. In de uitwerking is onderscheid gemaakt tussen evenementen en exkursies.

Evenementen

In navolging van '90 vonden er twee evenementen plaats. Voor de tweede maal werd in juni de polderdag georganiseerd vanuit informatiecentrum Vreeburg in Spaarnwoude. Het bezoekersaantal (200) bleef onder de verwachting, mogelijk veroorzaakt door concurrentie van een naburig evenement en het onbestendige weer. Bij de organisatie waren ca. 15 IVN-ers betrokken.

Het programma bestond uit diverse wandel-, fiets- en bootexkursies, een bescheiden tentoonstelling "waterdiertjes onder de loep" en bemande vogelhut met telescoop.

De jaarlijkse paddestoelendag op 6 oktober in Elswout vormde ook dit jaar weer het hoogtepunt van het programma. Deze dag, gedragen door zo'n 25 IVN-ers, werd door ca. 1000 mensen bezocht. Enkel het jubileumjaar 1990 kende een grotere opkomst. De aktiviteiten vonden voor de tweede keer plaats vanuit het hoofdgebouw. Het programma bestond uit zes dialezingen, gevolgd door exkursies waaronder twee speciaal voor kinderen, een tentoonstelling en een kinderknutselhoek. Aan de hand van een routebeschrijving kon men ook op eigen gelegenheid op stap.

Bij beide evenementen was de Groene Winkel aanwezig.

Exkursies

1991 kende 30 exkursies met een bezoekersaantal van ca. 1565. Er was een duidelijke piek in de maanden mei/juni en oktober. Na oktober vond slechts één exkursie plaats. Tijdens de zomervakantie lag het programma stil. In totaal werden er 143 gidsen ingezet.

De aktiviteiten waren gelijkmatig verspreid over diverse terreinen in de regio. Enkel de Haarlemmermeer bleef dit jaar buiten schot.

Ongeveer de helft bestond uit algemene exkursies; het overige deel kende een thema variërend van eetbare kruiden tot vogels en van zeedorpenlandschap tot bijzondere bomen.

Het best bezocht werden: de ingelaste en geplande exkursies in Koningshof i.s.m. Natuurmonumenten met resp. 200 en 120 deelnemers; de algemene exkursie in de Hartekamp met 150 deelnemers en de wintervogel exkursie in de AWD i.s.m. de Vogelwerkgroep, eveneens met 150 deelnemers.

Verder waren er twee kombi-exkursies opgenomen: een fiets/wandelexkursie in de Kennemerduinen en een werkexkursie in de AWD, voorafgegaan door de film "Duinbehoud" van de gelijknamige stichting.

Extra vermelding verdient nog de jubileumaktiviteit van de 90-jarige KNNV, waarbij 150 mensen werden rondgeleid in Elswout.

OVERIGE AKTIVITEITEN

Ook buiten de publieksactiviteiten om werd er door de gidsen een hoop werk verzet. Tijdens de zomervakantie werden er weer twee activiteiten georganiseerd voor leden en donateurs. Ditmaal stonden Middenduin en de tuin van Jaap Kuypers centraal.

In Thijssse's Hof werd een groot aantal groepen rondgeleid, in hoofdzaak klassen van de basisschool. Drie IVN-ers houden zich daar vast mee bezig. In juni werd deelgenomen aan de groenmarkt van de wijknatuurtuin "Het Groene Hart". Deze goed bezochte activiteit blijkt zich toch minder te lenen voor IVN-deelname, zodat daar in de toekomst van afgezien zal worden.

Verder was er een onbekend aantal exkursies op verzoek, zoals een klein milieuprojekt voor een vormingsgroep van de katholieke kerk in Haarlem Noord en rondleidingen voor twee verschillende NIVON-afdelingen.

Zeergeslaagd was het tegenbezoek van het IVN-Vecht en Plassengebied, dat vorig jaar voor ons de bootexkursie op de Vuntus verzorgde. De gasten kregen een rondleiding aangeboden door de Kennemerduinen en Duin en Kruidberg.

ONTWIKKELINGEN BINNEN DE WERKGROEP

- Gidsenbijeenkomst

In het najaar vond voor de tweede keer de jaarlijkse gidsenbijeenkomst plaats. De bijeenkomst biedt gelegenheid terug te blikken op de ervaringen van het afgelopen jaar en het samenstellen van het concept -exkursieprogramma voor het komend jaar. Een merkbare vooruitgang in de organisatie van de activiteiten.

- Aanmeldingssysteem

De proef met het vooraf melden voor deelname aan exkursies blijkt niet te voldoen en komt per '92 te vervallen.

- Publiciteit

De opkomstcijfers bij de exkursies liepen nogal uiteen, wat mede verband hield met de verzorging van de publiciteit.

Zo kende de gebruikelijke aankondiging in het Haarlems Dagblad een onregelmatig karakter. Helaas ontbraken ook de folders die de niet IVN-deelnemers altijd krijgen aangeboden. Het laatste houdt tevens verband met signalen van de ledenadministratie dat dit jaar weinig nieuwe leden en donateurs konden worden bijgeschreven. De hoop is nu gevestigd op de leden die de werkgroep publiciteit zijn komen versterken.

Vanuit de werkgroep exkursies zijn in '91 contacten gelegd met het VVV en het Noordhollands Landschap. Het exkursieprogramma staat voortaan vermeld in de edities van het landelijk VVV-magazine en het NHL-blad.

Nieuw is ook het aanbod van de regionale omroep Radio de Branding voor live-aankondigingen in de uitzending. Door enkele koördinatoren is daar reeds gebruik van gemaakt.

- Kinderexkursies

Een aantal kursisten heeft belangstelling getoond voor het organiseren van kinderexkursies. Een lang bestaande wens van de werkgroep lijkt daarmee in vervulling te gaan.

-Samenwerking

Ook in het afgelopen jaar is er weer een aantal exkursies georganiseerd i.s.m. andere instanties. De samenwerking met de Vogelwerkgroep verloopt zeer voorspoedig. Aanleiding om met ingang van '92 te gaan opereren met een gezamenlijk vogelxkursieprogramma. Tevens zijn er plannen het bestand van vogelgidsen uit te breiden door een cursus op te starten. Natuurmonumenten distrikt Noord Holland heeft te kennen gegeven voortaan af te zien van (gezamenlijke) publieksactiviteiten. Door het overweldigend aantal aanmeldingen zijn er te veel leden die moeten worden teleurgesteld. Het aanbieden van activiteiten dreigt zodoende een averechts effect te krijgen.

-Wisseling exkursiekoördinator

Carla Leyzers Vis heeft te kennen gegeven het koördinatorschap niet meer te kunnen combineren met haar werkzaamheden. In oktober heeft ondergetekende haar taak overgenomen. Carla heeft belangrijke impulsen gegeven in een gestaag groeiende werkgroep, waardoor het organiseren van de activiteiten een stuk efficiënter is geworden. Een woord van dank voor het vele werk is hier zeker op zijn plaats.

koördinator werkgroep exkursies

Eric van Bakel

	'89	'90	'91
Totaalcijfers:			
activiteiten	22	26	32
deelnemers	1820	2220	2765
terreinen	17	20	20
Evenementen:			
paddestoelendag	850	1250	1000
polderdag	-	*	200
Exkursies:			
activiteiten(tot)	21	25	30
a) algemeen	13	12	14
b) thema	8	13	16
deelnemers	970	970	1565
deeln. per akt.(gem)	46,2	38,8	52,2
gidsentotaal	84	105	143
gidsen niet IVN	?	23	21
gidsen per akt.	4	4,2	4,6
exk. i.s.m.	?	11	10
aant. sam. inst.	?	4	6

Vogelwerkgr.	
Zuid-Kennemerland	6
Ver. t.b.v. de	
Hekslootpolder*	3
KNNV	1
IVN	
Midden- Kennemerland	1
Volksuniversiteit	
JHVU	1
Natuurmonumenten	1

tabel 2: aantal exk.
i.s.m. andere inst.
in 1991.

* alleen i.s.m. VWG en IVN.

tabel 1: overzicht gegevens 1989/1991

*deeln. aan exk. opgenomen in exk.
overzicht. Totaal bezoekersaant. niet
bekend.

Verslag werkgroep kursussen jaar 1991

In de werkgroep kursussen zijn momenteel werkzaam: Kitty de Bot, Fred Hagens, Maureen Hulshoff, Theo Venings, Ria Veldkamp, Dirk de Reus en Anneke Wegman. Het jaar 1991 stond in het teken van de nieuwe gidsencursus 90/92.

De lessen werden afwisselend op de maandagavond en zaterdag gehouden. Er tussendoor waren exkursies. Van het beginaantal deelnemers hebben om verschillende redenen slechts enkelen afgehaakt. In het tweede kursusjaar vanaf september '91 wordt er meer zelfwerkzaamheid van de kursisten gevraagd. Ze hebben een werkgroep uitgekozen waar ze stage lopen en vaak wordt een deel van de les door één of twee kursisten gegeven.

De stages moeten er voor zorgen dat de kursisten al tijdens de cursus geïntegreerd worden in het afdelingswerk.

In de herfst hebben Ria Veldkamp en Hanneke van Everdingen met behulp van vrij veel kursisten weer een groenkursus kunnen geven. De onderwerpen paddestoelen, vruchten/zaden en bomen kwamen aan bod. Er waren 16 enthousiaste deelnemers.

Verslag werkgroep scholen 1991

Na enige tijd op een zeer laag pitje gefunctioneerd te hebben is vlak voor de zomervakantie de werkgroep scholen weer eens bij elkaar gekomen.

Het was een geanimeerd samenzijn en er werd geïnventariseerd waar de verschillende leden mee bezig waren. Tijdens de daaropvolgende bijeenkomsten (2) na de zomer is gekeken op welke manier we weer actief kunnen meewerken aan natuur- en milieu-educatie in het onderwijs. Plannen zijn o.a. de verschillende natuurspaden rond de school na te trekken en eventueel te aktualiseren en ook het maken van nieuwe natuurspaden bv in de kweektuin aan de Kleverlaan. Verder biedt de werkgroep scholen de mogelijkheid aan van rondleidingen in de schoolomgeving. Het aantal leden van de werkgroep is op dit moment nog niet duidelijk omdat er nu veel kursisten (stagiaires) meedoen.

Pas na de opleiding zal duidelijk worden wie in de werkgroep zitting hebben.

Van beide bovenstaande werkgroepen heb ik een verslag gemaakt omdat ik sinds de vorige ledenvergadering deze beide groepen in het bestuur vertegenwoordig.

februari 1992

Anneke Wegman



Nationaal Park ZUID-KENNEMERLAND

Het Nationaal Park in oprichting Zuid-Kennemerland bestaat uit: het Nationale Park De Kennemerduinen, Duin en Kruidberg, Herenduinen, Midden-Herenduin en Slingerduin.

In 1990 werd "Zuid-Kennemerland" ingesteld als Nationaal Park in oprichting, met instemming van eigenaren, beheerders en bestuurders. Het parkgebied heeft een omvang van ruim 2100 hectare. Ongeveer 1240 hectare is eigendom van de stichting Het Nationale Park De Kennemerduinen en 863 hectare van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

De term "in oprichting" geeft aan dat er sprake is van een proefperiode.

Nationale parken zijn aaneengesloten waardevolle natuurgebieden van minimaal 1000 hectare (=10 km²), die speciale aandacht van de rijksoverheid krijgen. Deze aandacht uit zich onder meer in de vorm van extra beheer en onderhoud, naast een zo goed mogelijk gebruik van alle bestaande mogelijkheden voor behoud en beheer, extra middelen voor voorlichting en educatie, bepaalde vormen van natuurgerichte recreatie en wetenschappelijk onderzoek.

Wat betreft de voorlichting en educatie is er vorig jaar een educatief medewerker aangetrokken. Alle natuur- en milieu (-educatieve) organisaties uit de omgeving zijn vorig jaar na de zomer uitgenodigd kennis te maken met het nationale park en zijn educatief medewerker. Nadat enkele sprekers verschillende facetten van het nationale park uiteen hadden gezet, hebben de genodigden gezamenlijk gegeten. Daarna is besproken welke steun de verschillende organisaties graag van het nationale park zouden ontvangen en op welke manier hun organisaties het nationale park kunnen ondersteunen.

Wat betreft het IVN zijn er twee mogelijkheden besproken.

De scholenwerkgroep heeft aangeboden begeleiding te geven bij een scholenproject, in samenhang met een nog te openen tentoonstelling in het bezoekerscentrum bij de ingang Koevlak.

Verder is het de bedoeling dat er een vaste pool van gidsen komt, die regelmatig en op vaste tijden in het hierboven beschreven gebied zal gidsen. Om dit te optimaliseren, zal er een korte cursus worden georganiseerd. Deze cursus exkurseleiders start na de zomer. Op dit moment zijn daarover nog geen nadere gegevens bekend, maar informatie kan schriftelijk worden aangevraagd. Zodra de organisatie van de cursus afgerond is, zullen de gegevens toegestuurd worden.

Kaartje sturen naar: Nationaal Park Zuid-Kennemerland
t.a.v. Johan Eppink
Dorpsstraat 65
1901 EJ Castricum

Anneke Wegman



de "jacht" op een vlinder...

..Bijna had ik 'm dan te pakken, dacht ik. Nog ietsje dichterbij, dan moest het lukken...

"Schiet je nog eens op?" riep mijn vrouw ongeduldig. "Nog eventjes, dit mag ik niet missen!" riep ik, mezelf koortsachtig met één hand aan een tak vasthoudend en met de andere mijn camera. Waarom ging dat beest nou net in die bosjes op zo'n helling zitten! Ik keek door mijn camera naar die prachtige Parelmoervlinder. Wat kan dichtbij-fotografie toch moeilijk zijn. Net toen ik hem goed scherp had en wilde afdrukken vloog hij op en fladderde naar een volgende brambelbloesem twee meter verderop. Dit werd te moeilijk! Ik pakte mijn spullen weer in en slingerde mijn zware fototas over mijn schouder. We vervolgden onze wandeling.

"Jammer" zei ik, "het was zo'n prachtbeest". "We komen er wel meer tegen", zei mijn vrouw bemoedigend. Genietend van de schitterende bossen vergat ik al gauw mijn teleurstelling. Het Zwarte Woud is inderdaad prachtig. We kwamen weer bij zo'n open plek in het bos. Onmiddellijk begonnen mijn foto-vingers weer te jeuken bij het zien van wel drie soorten vlinders bij elkaar. Twee van deze soorten had ik inmiddels wel eens eerder gefotografeerd maar die derde soort, dat waren die mooie Parelmoervlinders. Dit keer zag ik er wel vier! Ze vlogen echter van bloem naar bloem met een zenuwachtigheid van jewelste. Als ik naar ze wees vlogen ze al weg. Maar als echte foto-hobbyist ging ik er natuurlijk toch weer achteraan. Toen ik na een half uurtje net zo ongeduldig was geworden als mijn eega na tien minuten al was gaf ik het op. Ik besloot definitief niet meer op ze te letten. We liepen verder en het viel ons op dat steeds wanneer er een groepje planten in de zon stond, er juist daar bijen, vliegen en vlinders op zaten.

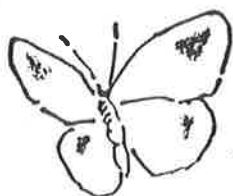
Na zo'n drie kwartier zagen we een zeer idyllisch "plaatje". Het betrof eigenlijk weer zo'n plek waar enkele zonnestralen door de boomkruinen heen wisten te dringen en een groepje bloemen als het ware in de schijnwerpers zetten. Terstond gingen we even zitten om van dat zicht op die plek te genieten. Mijn vrouw bekeek intussen de grote variatie aan planten. "Valeriaan" antwoordde ik op de vraag wat voor een kruid dat ene wel was, maar ik was er niet helemaal bij: ik keek al weer watertandend naar die Parelmoervlinders die ik van verre op de zonovergoten bloemen zag zitten.

Na een tijdje liepen we weer verder. We naderden dat mooie plekje in de zon en ik dacht: "Niet op letten, gewoon doorlopen". De vlinders bleven echter gewoon zitten toen we er vlak langs liepen! Dat was natuurlijk een rare zaak, en in no time had ik mijn fototoestel al weer in de hand. Dit keer lukte het uitstekend! De forse vlinders bleven gewoon zitten, en ik kon ze als het ware aaien. Net toen ik dacht dat ik het fijne van de natuur wel nooit zou begrijpen zag ik het: Ook zij hadden de valeriaan ontdekt...

Later las ik in een vlinderboek dat deze Parelmoervlinders gewoonlijk meer in het oosten van Europa voorkomen. Of ze nu verdwaald waren, of zich gewoon verder verspreid hebben, of dat ze niet langer in Perestroika en Glasnost geloven, ik weet het niet. Maar ik weet wel dat ze mij een leuke dag hebben bezorgd toen. Thans kan ik met trots kijken naar drie wel zeer geslaagde foto's van deze prachtvlinders!
En ik ben weer meer in kruidelogie gaan geloven.....

John Tijmstra

Moraal van dit verhaal: Wanneer je zenuwachtig wordt, gebruik Valeriaan en ontloop fotografen!



vlindermonitoring

In Haarlem is een klein groepje biologen begonnen de vlinderstand in onze duinen in kaart te brengen. Dit in samenwerkingsverband met de Vlinder Stichting.

Omdat de duinstrook bij Haarlem vrij breed is, zoeken ze nog vrijwilligers die één maal per week een bepaalde route willen lopen, en dan liefst ook méér dan één vlinderjaar.

Vlinder-kennis vooraf is niet nodig. De biologen zullen deze in samenwerking met de KNNV aan u geven. Verder is het prettig te weten dat er alleen bij droog/zonnig weer boven de 17°C. gelopen mag worden.

Hebt u interesse, of wilt u eerst meer weten, bel dan: Dirk Slagter (326683) of Pieter Kant (243848).



meningen en suggesties

van
lezers



Berke Theo

De Heurne

Even een reactie op je artikel in de „jongste“ Toorts. Ik heb meegedacht aan die Vliegenzwamtelting en mede daardoor dank ik, dat je wat oorseligher had moeten zoeken. Ik heb er hier ruim 850 geteld; er waren „binnen“ bij met meer dan 50 ex. Dat hier betekent: verspreid over $\pm$ 20 km-bosken. En op één plek ($\frac{1}{2}$ ha opp) net over de grens - in een jonge aanplant van sparren met wat verspreide berken - telde ik er ruim 200! Dus.....

De Toorts was meer fijn om te lezen. Ik geniet ok vooral van artikelen van Gomme en hier.

Tenslotte: De Grote Lijster zingt alweer!

Wij - Gerard e ik -
wensen jou en Lida
het allerbeste voor 1992

Dag!
Hien



Het weinig aanvallige wezentje dat het stralend middelpunt van deze aflevering is zal bij menig katten- en hondbezitter geen tedere gevoelens oproepen. Zo innig hecht het zich aan het schuldloze huisdier dat het slechts met groffe middelen verwijderd kan worden als het de maaltijd nog niet beëindigd heeft. Mijn eigen nietsvermoedende kater bracht laatst ook zo'n tijdelijke huisgenoot mee. De mini-vampier leek hem niet echt te hinderen, en het beestje bivakkeerde enkele dagen gerieflijk in zijn nek, waar het groeide en bloeide en zich tenslotte volgetankt uit liet glijden. Mijn kat doet intens aan het buitenleven mee en begeeft zich veelvuldig in struikgewas waar deze parasiet zijn domicilie heeft, dus ik zie deze verschijning wel vaker. Nu roept het dier niets warms bij mij op, en voorheen heb ik mij nooit verdiept in de levenswandel van zo iets onaangenaams als een teek. Maar alle vooroordelen even opzijzettend besloot ik tenslotte toch deze alom voorkomende buurtgenoot onderwerp van gesprek te maken. En zie hier het resultaat: het portret van een uitsuiger.

Zo op het eerste gezicht lijkt de teek een simpel diertje dat eenvoudig van structuur is: poten, een soort kop en een achterlijf dat als bloedreservoir fungeert. Nadere bestudering wijst uit dat schijn bedriegt. Een tekelijs bestaat uit verschillende vernuftig geconstrueerde onderdelen, door geleerde lieden van schoonklinkende Latijnse namen voorzien. Teken behoren tot de orde van de mijten (acari) een uitbundig geheel van 10.000 soorten. Om ze niet tekort te doen moet vermeld worden dat ze deel uitmaken van de klasse der spinachtigen (arachnida) en met een bescheiden 700 soorten de onderorde der Ixodides vormen. Nu zijn ze weliswaar geleedpotigen, maar ze hebben gemeend zich hiervan te moeten onderscheiden door een lijf te hebben dat niet in segmenten is verdeeld maar waarvan borst- en buikstuk met elkaar versmolten zijn en een kop die nauwelijks die naam mag hebben. Verder verheugt de teek zich in een paar ademhalingsopeningen die achter het 3e en 4e paar poten gesitueerd zijn en zintuigorganen op de voorste pootparen. De kop van een teek mag dan niet veel voorstellen, wat er zit is indrukwekkend genoeg. Het voorstuk (gnathosoma) omvat monddelen, een paar tasters en een van tandjes voorzien vasthechtingsorgaan (hypostoom geheten). Verder is het dier toegerust met een paar snijorganen om de huid van zijn slachtoffer open te halen en een krachtige zuigbuis waarmee het bloed gemakkelijk opgeslurpt kan worden. Het lichaam van de teek is bedekt met een leerachtige levenloze buitenlaag die een uitwendig skelet vormt, zodat het dier met een stevig en toch elastisch pantser door het leven gaat.

Hoewel teken uit een grote familie komen en uiterlijk van elkaar kunnen verschillen, zijn ze het over één ding unaniem eens: ze voeden zich volgaarne en uitsluitend met bloed en parasiteren met overgave op alles wat zich gewerveld mag noemen. Voor een amfibie, reptiel vogel of zoogdier (ook mensen hebben zijn goedkeuring) haalt geen teek de neus op.

Heeft hij zich eenmaal vastgebeten in de "gastheer/vrouw" dan wordt de huid aangesneden, de hypostoom gaat in de wond en de maaltijd kan beginnen.

Sommige teken hebben ook nog speekselklieren die een stof afscheiden die bloedstolling voorkomt, zodat ze verzekerd zijn van een constante voedselstroom.

Ook wordt de omgeving van de wond verdoofd, zodat het slachtoffer niets merkt van de activiteiten van zijn uitzuiger. De teek zuigt het bloed op en slaat het op in maag en darmen. Er zijn soorten die honderden malen hun eigen gewicht aan bloed kunnen hebben. Het zal duidelijk zijn dat de teek door deze opslagbezigheden flink in omvang toeneemt (van 1-3 mm in "platte" staat tot ruim 1 cm in volle glorië). Hoewel zijn eetlust groot is kan de teek als het echt moet zeer lang buiten voedsel, maar niet van harte.

De ene teek is de andere niet, ze kunnen tot drie verschillende families behoren met klinkende namen. De eerste bestaat slechts uit één zeer zeldzame soort die hier niet voorkomt en die ik verder buiten beschouwing zal laten.

De tweede familie is 95 soorten groot en wordt populair aangeduid als zachte teken (Argasidae). De derde familie is met 550 soorten heel wat groter en draagt de naam harde teken (Ixodidae).

Zachte teken heten zo omdat ze geen verhard rugschild hebben en een vasthechtingsorgaan aan de buikzijde. Man en vrouw zien er voor ons hetzelfde uit, maar zelf zullen ze het verschil wel weten. Hun huid is leerachtig en kan geplooid en korrelig wezen met allerlei uitwassen. Ze zijn actiever dan hun harde familieleden, want ze zoeken hun gastheren zelf op in hun holen, nesten en rustplaatsen. Sommige soorten hechten zich aan vogels, andere laven zich liever aan mensen of kleine zoogdieren. De vrouwtjes leggen op beschutte plaatsen enkele eieren per keer, waar ze verder geen omkijken meer naar hebben.

Wie als harde teek door het leven gaat heeft een rugschild dat een deel van het lichaam bedekt. Bij hem is dat de hele rug, zij moet het doen met het voor gedeelte. Ze kunnen bruin of zwart zijn, maar ook heel fraai gekleurd.

Deze soort is willekeurig over het leefgebied van de gastheer verspreid, en houdt zich tussen bladeren en struiken op waar hij op kost en inwoning bij een passerend dier wacht.

Als het volgezogen vrouwtje van deze soort een heer ontmoet wordt aan het voortbestaan van de soort gewerkt, en vervolgens legt zij een groot aantal eieren (10.000) op de grond. Teken schijnen er geen sprankelend sex-of familieleven op na te houden, ik heb in elk geval niets kunnen vinden dat hierop wijst.

De levenscyclus van een teek omvat vier stadia: ei - larve (6 poten) - nimf - volwassene (beide 8 poten). Het larvestadium kan enkele dagen duren en dan vervellen ze tot nimf. Voor het bereiken van ieder stadium is wel een maaltijd nodig, en de nimf vervelt tenslotte tot volwassene.

Een tekebaby verschaft zich een gastheer, zuigt zich vol en vervelt vervolgens op de grond. Als kleuter (nimf) moet hij dan wel weer op zoek naar een verse gastheer om de volgende vervelling rond te krijgen. Meestal verslijt een teek drie gastheren tijdens zijn levenscyclus, maar er zijn ook soorten die trouw blijven aan één "bloedbank". Hij komt dan als larve, voedt en vervelt op dezelfde plek. De vrouwtjes laten zich dan in de volheid des tijds op de grond vallen om eieren te leggen. Deze blijver wordt dan ook gastheervaste teek genoemd. Of de gastheer deze trouw zo waardeert valt te betwijfelen. Sommige gasten kun je beter kwijt dan rijk zijn.

Er zijn ook soorten die alleen tijdens hun larve en nimf stadium het met één maaltijdverstrekker doen.

TEKE-beten en LYME-ziekte

1. HET LEVEN VAN DE TEEK

De gewone teek, *Ixodes ricinus*, kent een levenscyclus van gewoonlijk twee jaar, die te onderscheiden is in een

- a/ larvestadium;
- b/ nymfestadium;
- c/ volwassen stadium.

In elk stadium voedt de teek zich eenmaal gedurende 2-5 dagen met het bloed van een gastheer. Voor larven en nymfen zijn kleine (knaag-)dieren en vogels de voornaamste. Volwassen vrouwtjesteken voeden zich op in het wild levende grotere zoogdieren, huisdieren en de mens.

Nadat de teek zich heeft volgezogen, laat hij zich van de gastheer vallen en zoekt een rustig plekje op om de maaltijd te verteren. Wanneer in het volgende stadium behoefte aan bloed bestaat, klimt de teek omhoog in gras of struikgewas en wacht daar geduldig tot een dier voorbij komt. Aangeland op een nieuwe gastheer, wordt een plekje opgezocht waar de huid dun is. Bij muizen kruipen ze naar oren en oogleden, bij mensen zoekt de teek meestal een knieholte, huidplooi, liesoksel of een plekje tussen het borsthaar. Daar wordt met de van weerhaken voorziene zuigsnuit een gaatje geboord en de bloedzuigerij kan beginnen.

Van de steek en het zuigen voelt men doorgaans weinig, wèl begint het na verloop van tijd te jeuken. Het is zaak dat signaal niet te veronachtzamen! Zowel de larven, nymfen als volwassen teken zijn voornamelijk in de maanden april tot en met oktober actief.

2. BESMETTING VAN DE MENS DOOR EEN TEKEBEET (IN NEDERLAND)

Het bloed van, vooral kleine, (knaag-) dieren kan besmet zijn met de bacterie *Borrelia burgdorferi*, die bij besmetting van de mens de ziekte van Lyme veroorzaakt. Besmetting van de mens rechtstreeks door deze dieren vindt niet plaats; overdracht van deze bacterie op de mens gebeurt door teken, voornamelijk door nymfen en volwassen teken.

Er zijn aanwijzingen dat de besmetting van de gastheer plaatsvindt via het speeksel van de teek. Deze zuigt bloed op, haalt hier de verschillende bloedcellen uit en geeft de bloedvloeistof, het serum, vermengd met o.a. het, eventueel besmette, speeksel aan de gastheer terug.

De kans op besmetting na de beet van een teek zal afhangen van 2 factoren:

- a/ de kans op een besmette teek;
- b/ de kans dat een besmette teek de bacterie na een beet overdraagt op de gastheer.

ad a/

goed onderbouwde cijfers zijn niet te vinden. Wèl wordt voor onze regio een waarde van 25% genoemd;

ad b/

deze kans neemt toe met de duur van de zuigaktiviteit. Er zijn auteurs die melden dat de eerste twee dagen geen overdracht van de bacterie naar de gastheer optreedt.

3. DE ZIEKTE VAN LYME

De ziekte van Lyme is genoemd naar het plaatsje Old Lyme in de Verenigde Staten, waar in de zeventiger jaren een uitbarsting van, op het eerste gezicht, jeugdrheuma plaatsvond. Nader onderzoek, door o.a. Burgdorfer, lever-

de in 1982 het bewijs op dat de ziekte werd veroorzaakt door een tot dan toe onbekende bacterie, sindsdien *Borrelia burgdorferi* geheten. Dit is een schroefvormige bacterie, ook wel spirocheet genoemd.

De ziekte laat zich niet gemakkelijk beschrijven omdat de verschijnselen nogal pluriform kunnen zijn:

- huidproblemen;
- hartproblemen;
- neurologische aandoeningen;
- gewrichtsaandoeningen.

In het verloop van de ziekte is een drietal fasen te onderscheiden. Deze fasen kunnen verbonden zijn door een periode waarin de ziekte schijnbaar is verdwenen. Zelfs is het zo dat niet elke fase manifest hoeft te zijn geweest of manifest hoeft te worden. Door dit moeilijk voorspelbare gedrag, is de ziekte wel de "Hocus Pas" onder de infectieziekten genoemd.

In onderstaand schema (niet volledig!!) worden verschijnselen in de drie fasen aangegeven:

Stadium 1: drie tot dertig dagen na de tekebeet.

- een rode ringvormige vlek op de plaats van de beet die zich langzaam uitbreidt, in het midden verbleekt en spontaan kan verdwijnen (treedt bij ca. 50% van de besmette personen op).
- lymfekliervergroting in de buurt van de huiduitslag.
- koorts, hoofdpijn, malaisegevoel.

Stadium 2: weken tot maanden na de tekebeet.

- hartklachten, ontsteking van de hartspier, hartritmestoornissen.
- neurologische klachten, zoals heftig uitstralende pijn in arm of been, dubbelzien, hoofdpijn.

Stadium 3: maanden tot jaren na de tekebeet.

- gewrichtsaandoeningen, tijdelijk of blijvend van aard.
- ernstige neurologische klachten, zoals loop- en oriëntatiestoornissen, verlamingsverschijnselen en gedragsveranderingen.
- ernstige chronische huidaandoeningen.

Als zich symptomen voordoen welke kunnen wijzen op besmetting met Lymeziekte, is het geboden om snel contact met de huisarts op te nemen. Adequate behandeling van de ziekte is van belang vanwege de mogelijk latere complicaties die soms moeilijk(er) behandelbaar zijn.

De diagnose kan worden gesteld aan de hand van klinische verschijnselen en aangetoonde anti-stoffen in het bloed. Omdat de anti-stoffen zeer traag worden gevormd, komt het voor dat bloedonderzoek in een vroeg stadium van de besmetting nog geen anti-stoffen aantoonst.

De allopatische arts (reguliere geneeskunde) zal in het eerste stadium een kuur met een antibioticum voorschrijven, waardoor ook de bacterie *Borrelia burgdorferi* effectief kan worden bestreden. Niet iedereen reageert echter goed op deze middelen.

Als de ziekte het eerste stadium zonder behandeling passeert, zal in het tweede stadium de zieke door specialisten moeten worden behandeld, waarbij eveneens met antibiotica wordt gewerkt, maar nu veelal met zwaardere intraveneuze injecties. Als de ziekte in het derde stadium komt, is volledig herstel zeer moeilijk.

De homeopatische arts (alternatieve geneeskunde) zal de ziekte bestrijden zonder gebruik te maken van antibiotica zolang dat nog verantwoord is.

Daarbij worden wel de volgende middelen gebruikt: Apis mellifica D30 (eenmalige gift), Helleborus D3 (met name bij neurologische klachten) en daarnaast worden ook Hepar, Silicea en Lachesis genoemd als middelen die gebruikt kunnen worden bij de behandeling van Lymeziekte.

Het is raadzaam ook een homeopatische behandeling in overleg met een deskundige toe te passen.

4. BESMETTING IN HET BUITENLAND

In het buitenland komt bij teken, naast de besmetting met de bacterie *Borrelia burgdorferi*, ook besmetting voor met het FSME-virus dat hersenvliesontsteking veroorzaakt. Voor deze besmetting bestaat geen afdoende medische behandeling achteraf.

Deze virusbesmetting zou voorkomen in delen van Polen, Duitsland, Zweden, Hongarije, Oostenrijk, Finland en Joego-Slavië.

Recent is een nieuw type infectie beschreven, die ook door teken wordt overgebracht: de Middellandse Zee-ziekte. Deze ziekte wordt veroorzaakt door een ricketsie, dat is een micro-organisme dat noch bacterie, noch virus is.

De klachten zijn: koorts, hoofdpijn, vermoeidheid. Behandeling door toepassing van een breed spectrum antibioticum.

5. PREVENTIE

Tegen Lymeziekte bestaat geen immuniteit. Dat betekent dat:

a/ er geen vaccin tegen Lymeziekte bestaat;

b/ men na genezing van Lymeziekte opnieuw besmet kan worden.

Het is dus zaak om tekebeten zoveel mogelijk te voorkomen door goed sluitende kleding te dragen in gebieden waar besmette teken leven. Maar zelfs met, bij mooi weer weinig aantrekkelijke, voorzorgsmaatregelen als het dragen van hoofddeksel en handschoenen, kan men toch tekebeten oplopen omdat teken door elke kleine opening naar binnen kunnen kruipen. Daarom is het van belang zich na de wandeling te (laten) inspecteren op de aanwezigheid van teken, zeker bij geval van jeuk!

Blijken één of meer teken zich op de huid te hebben vastgezet, dan moeten deze zorgvuldig worden verwijderd. In de literatuur zijn de auteurs het er niet over eens hoe dit het beste kan gebeuren. Enerzijds vindt men aanbevelingen om dit te doen door olie, alcohol, ether o.i.d. op de teek aan te brengen, waardoor deze verdoofd of verstikt wordt en gemakkelijk loslaat. Anderzijds zijn er echter auteurs die erop wijzen dat door deze aanpak de teek in een doodsstrijd komt, waarbij het zeer wel denkbaar is dat het speeksel van de teek in de gastheer terecht komt. De teek is dan wel verwijderd, maar de besmetting is overgebracht!

Deze laatste auteurs adviseren de teek te verwijderen met een pincet, waarbij de teek zo goed mogelijk aan de voorkant moet worden vastgepakt en zonder draaien uit de huid moet worden getrokken. Hierbij moet beslist voorkomen worden dat de teek door het pincet wordt fijngeknepen, want dan is in geval van een besmette teek de kans op overdracht van de bacterie naar de gastheer erg groot.

Tegen hersenvliesontsteking, als gevolg van besmetting met een door teken overgebracht FSME-virus, bestaat wel de mogelijkheid van preventie, middels een serie van injecties met een vaccin. Dat is vooral van belang, omdat tegen deze ziekte achteraf geen behandeling mogelijk is.

Zo wordt in Oostenrijk jaarlijks een vaccinatie tegen besmetting met het FSME-virus gehouden. Ook bestaat in Oostenrijk een patiëntenvereniging van mensen die ooit door tekebeten besmet en ziek zijn geworden.

6. TOT SLOT

Wij hopen hiermee enig inzicht gegeven te hebben in teken, hun beten en de

infectie-risico's.

Lymeziekte is een nog vrij nieuwe, sinds kort bekende, ziekte die zich verder uitbreidt en waarmee natuurliefhebbers te maken kunnen krijgen. Dat is overigens géén reden om dan maar thuis te blijven! Met wat oplettendheid is de kans op besmetting gering en bij tijdige behandeling is genezing goed mogelijk.

Lisette Wijnkoop
Lieven Schol



WJZIGINGEN LEDENBESTAND

NIEUWE LEDEN:

Mw.Clara Koehler, Omvalspoort 1a, 2011 EH Haarlem.
Mw.Lya Smink, v.Oosten de Bruynstr.147,2014 VP Haarlem.
tel. 314763

NIEUWE DONATEUR:

A.v.d.Linden, Voorhelmstr.52, 2012 ZT Haarlem.Tel.323682

VERHUIZINGEN:

S.van Hoolwerff, Zwanenburgerdijk 501, Zwanenburg (lid)
naar afd. Leiden

H.H.Meijer, Kerkweg 1, Spaarnwoude naar: Heuvelweg 15,
1981 LV Velsen.Z. Tel. 02550 - 37789

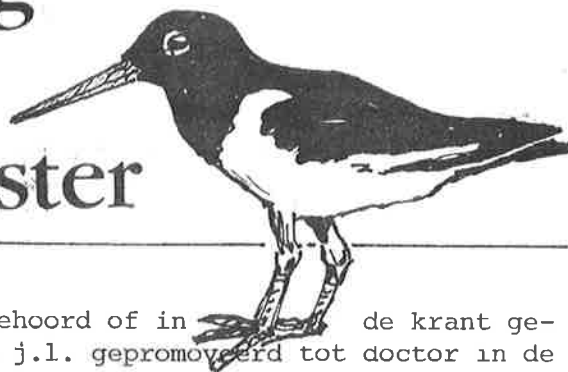
Mw.Marijke Zoetelief, A.Blananlaan 24, Heemstede (lid) naar afd.Vecht en Plassen-
gebied.

(nw.adres:Buitenweg 42, 3602 PS Maarssen,tel.o3465-50589)

OPGEZEGD:

Mw.N.Beenhakker, Santpoorterstr.5, 2023 DA Haarlem.(donateur)
Fam.T.J.Braspenning, Hammarskjöldstraat 55, 2131 VB Hoofddorp.(donateur)

Carrièreplanning van de scholekster



Misschien heeft u het wel over de radio gehoord of in de krant gelezen: Bruno Ernst is vrijdag 22 februari j.l. gepromoveerd tot doctor in de wiskunde en natuurwetenschappen aan de Rijksuniversiteit van Groningen op een onderwerp waarvoor vanaf 1983 door een aantal natuurwetenschappers tussen tienduizend scholeksters een samenleving van 80 speciaal voor dit doel geringde paartjes nauwkeurig werd bestudeerd.

Ik vond de conclusies van dit onderzoek, dat plaats vond in de 'Oosterkwelder' op Schiermonnikoog, echter dermate interessant, dat ik die puntsgewijs toch graag alsnog aan u wil doorgeven.

- * Een scholekster kan wel zo'n 35 jaar oud worden en zal dus niet al zijn energie steken in het vormen van een nageslacht, zoals de kortlevende soorten.
- * Het leven van een scholekster is in 3 perioden in te delen:
 - 1/ de "soos"-periode, waarin hij of zij nog lekker kan 'pierewaaien'.
 - 2/ het trachten een goede stek te vinden in de gemeenschap.
 - 3/ de gezinsvorming.
- * Er heerst een sociale status tussen de soortgenoten en elk individu is de gevangene van zijn sociale relaties met de anderen.
- * Elk scholeksterpaar heeft op het wad een territorium van zo'n 25 bij 75 meter tegen indringers te verdedigen.
- * Als op een goede plek de buurvrouw komt te overlijden, kun je daar als scholekstervrouwje beter van worden door met de buurman aan te pappen. Maar als dat mislukt, kan je niet meer terug: je eigen man zal je de schedel inhakken! En daarom zal je in zo'n geval terugmoeten naar de 'soos' en opnieuw je kans afwachten om carrière te maken.
- * Als je (scholekster)man oud of ziek wordt en niet meer in staat is zijn terrein goed te verdedigen, kan je het best een nieuw mannetje bij je in huis nemen. Als je aldus 'vreemd' bent gegaan, maar alles is gelopen zoals je je dat had voorgesteld, zal je eigen man voorlopig alleen maar zitten toekijken aan de rand van het door jullie beiden zo moeizaam verworven en door de jaren heen verdedigd territorium. Maar er komt zeker een echtscheiding van!
- * Ligt je territorium dusdanig gunstig dat het (voedselrijke) wadgedeelte aan het (droge) kweldergedeelte, dat als broedgebied zal dienen, grenst, dan heb je het goed geschoten. Het betekent dat je dan sociaal hoog angeslagen staat. Is de sociale status van een scholeksterpaar minder groot, dan zullen die beide gebieden verder van elkaar af komen te liggen. Dr. Bruno Ernst noemt de elite-paartjes die zich zo'n gunstige plaats kunnen permitteren, de "hokkers" en de sociaal minder bedeelden de "wippers". Deze laatsten hebben het, als ze straks hun jongen moeten voeren, veel moeilijker, omdat ze immers verder moeten vliegen voor hun voedsel.

- * Jonge scholeksters kunnen meteen al lopen en daarom moet ze eerst geleerd worden binnen het eigen territorium te blijven. De ouders lopen daartoe met hun jongen de grenzen af van schelpje en steentje naar plantje en polletje. Mochten de kleintjes zich buiten die grens wagen, dan worden ze onmiddellijk door de burens met hun 8 cm. lange snavel dodelijk neergesabeld.
- * Wat het voedsel betreft, hebben de jongen van de 'hokkers' het stukken beter dan hun minder misdeelde soortgenoten, de 'wippers': zij kunnen immers zo maar met hun ouders meelopen naar het wad en en passant leren hoe een scholekster zijn voedsel vergaart.
Jongen van de 'wippers' moeten wachten tot hun voedselbrengende ouders terug zijn. Om in leven te blijven, zijn per dag 50 tot 100 voedselvluchten noodzakelijk maar, als de afstand kwelder-wad erg groot is, lukt dat niet. Met alle gevolgen van dien.
- * In de scholekstermaatschappij draait alles dus om het veroveren van een goeie stek en dat zal de sterke vogels beter afgaan dan de zwakkere broeders. Daarom ook zullen er uiteindelijk meer sterke 'hokker'jongen overblijven dan 'wipper'jongen en dat komt de hele populatie weer ten goede.
- * Alle jongen komen in de 'soos' terecht, maar de kansrijke 'hokker'jongen hebben al zoveel ervaring opgedaan dat hun kansen op het verwerven van een goede stek veel groter is dan die van de 'wipper'jongen. Die laatste categorie moet zijn ervaring opdoen buiten de broedkolonie, maar zal zeker terugkeren naar de geboorteplek.
- * Het doel van elke scholekster, man of vrouw, is dus zich naar de (schaarse) beste plekken in de kolonie te vechten.
Daarom ook lonken de vrouwtjes naar hun buurman, als die zich een mooiere plaats verworven heeft. Soms plegen ze daarvoor zelfs overspel, al is het voorlopig nog maar in 't geniep. Als ze 'Anschluss' krijgen, stappen ze, kennelijk met een gerust hart, over naar die buurman. Het hele leven staat in het teken van carrière-planning.....

Jacques de Jong

NOGMAALS "HET NATIONALE PARK DE KENNEMERDUINEN"

Aan de hand van de bijdrage van Anneke Wegman, elders in dit blad, hebt u kennis kunnen nemen van enkele aspecten van dit op te richten Nationale Park, met name werving en opleiding van een noodzakelijk bestand aan gidsen.

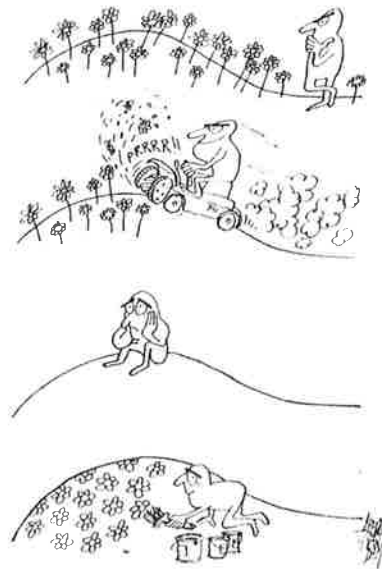
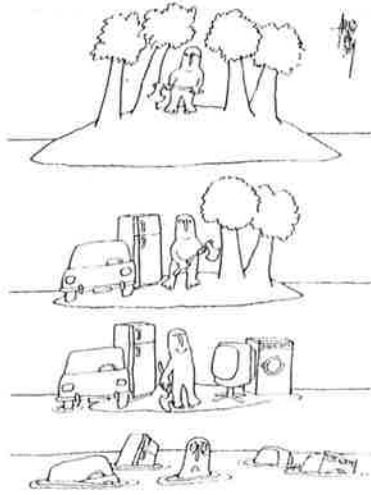
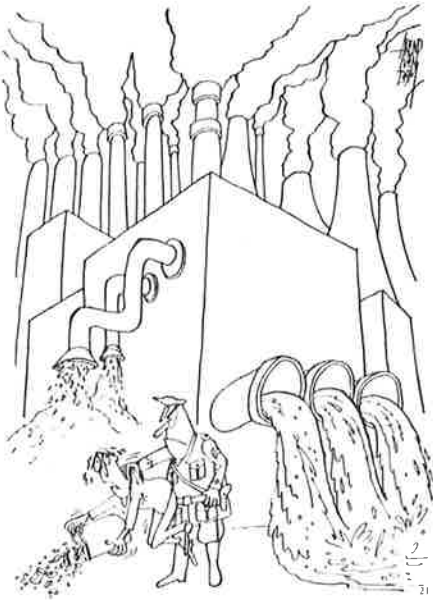
Onlangs ontving het bestuur van onze afdeling van de Stichtings-directie de concept beheer-nota 1992/1996 met het verzoek kennis te mogen nemen van de mening van het IVN over deze nota.

De werkgroep Overheid en Milieu heeft zich over de concept nota gebogen en haar opmerkingen en aanvullingen in een schrijven d.d. 20 februari j.l. aan het Stichtingsbestuur verwoord. Met name de onderwerpen: beheers-opdracht, dagrecreatie, waterwinning, bezoekerscentrum, ontwikkelingen en de bijlage over toegangsprijzen kwamen hierbij aan de orde.

Mocht u belangstelling hebben kennis te nemen van de inhoud van de beleids-nota, c.q. de details van het commentaar daarop, dan kunt u zich wenden tot de heer Cor Pennekamp, secretaris.

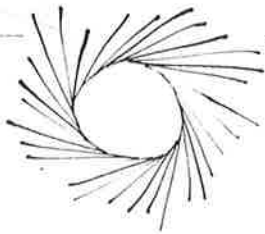
in 't groene dal, in 't stille dal is het allang een zwijgestal (gerrit komrij).

MILIEU



VEEL MENSEN DENKEN DAT HET MILIEUBEDERF VOORAL KOMT OMDAT ER ZOVEEL MENSEN ZIJN.

Gedeeltelijk is dit ook zo. Vooral in sommige derde-wereldlanden wonen vaak veel meer mensen dan het grondgebied kan voeden. Maar in de rijke landen is het mensental minder van invloed dan het welvaarts-niveau en dus het gebruik van energie, grondstoffen en ruimte. Gezien hun energieverbruik vervuilen 9 miljoen noord-Amerikanen meer dan 14 miljoen Nederlanders en wij weer meer dan 28 miljoen Indonesiërs. We pleiten hier absoluut niet voor nog meer inwoners in ons land. Maar het argument van "we zijn met teveel mensen" wordt vaak gebruikt om andere oorzaken van het milieubederf buiten schot te houden. (uit "rentmeesterschap")



HONDSDRAF

(GLECHOMA HEDERACEA)

Hondsdraf, behorend tot de familie der lipbloemigen, is één van de eerste planten die het voorjaar aankondigen. De plant komt in onze streken zeer algemeen voor, vooral op rudera-
le plaatsen (ruigten).

Uit de wortelstok groeien de vrij korte, kantige bloei-
stengels, die de zo typerende niervormige tot nagenoeg ronde bladeren dragen, grof gekarteld, met hartvormige voet. Vaak zijn stengels

Op zonnige plaatsen zijn de bladeren kleiner en de uitlopers korter: het zon-
licht remt de groei. In de schaduw maakt de plant grotere bladeren en zoekt met lange uitlopers naar de zon. Hier kunnen zich hele tapijten vormen. De vele knopen aan de uitlopers wortelen namelijk, evenals bijvoorbeeld bij de aardbei, gemakkelijk.

De bloemen, die in schijnkransen in de bladoksels liggen -hoogstens 6 per schijnkrans- zijn tot 20 mm. groot en paarsblauw, soms lila van kleur. Een enkele keer zitten er purperkleurige vlekken op.

Sommige bloemen hebben alleen stampers, andere hebben zowel een stamper als meeldraden. Bij deze zijn de helmknoppen, waar het stuifmeel inzit, zichtbaar als twee witte kruisjes tegen de bovenlip van de bloem (zie tekening).

Het woord glechoma, het eerste deel van zijn Latijnse naam, heeft Linnaeus aan de plant gegeven en dat komt waarschijnlijk van Glecho, een Griekse munt. Aanleiding voor deze benaming zou dan de vorm van het blad kunnen zijn.

Een andere verklaring is dat het om een verbastering gaat van Gunderaba, een oud Gothisch woord dat wondrank betekent. Hildegard van Bingen, een 12e eeuwse abdis, beveelt al in haar geschriften hondsdraf aan als wondmiddel, alsook tegen borstkwalen.

Nog wordt de plant als zodanig gebruikt in compressen, waarbij een aftreksel wordt gemaakt van 10 gram kruiden op $\frac{1}{2}$ liter water. Ook schijnt een handvol planten, overgoten met heet water, het geheel daarna toegevoegd aan het badwater, oude, moeilijk te genezen wonden te genezen en pijnstillend te werken bij ischias en jicht.

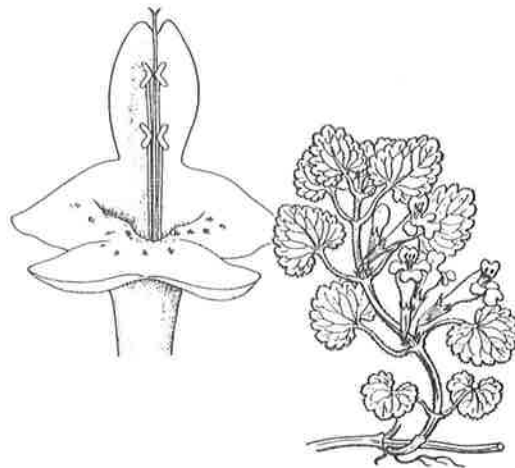
Volksnamen voor de plant zijn o.m. galbloem, hoefijzertje, kikkerbalsem, kruip-door-de-tuin en in Friesland wordt hij ook wel Tongerbloem genoemd. Tonger betekent donder. Het kruid was gewijd aan Thor, god van donder en bliksem. Blauw was bij de Germanen de kleur van de bliksem en het kruid zou, zo geloofde men, huis en haard tegen de bliksem beschermen. Ook het Duitse woord voor de plant, Donnerrebe, wijst hierop.

Hondsdraf bevat etherische oliën, bitterstof, choline, looistoffen, rubberachtige stoffen en minerale zouten en ruikt kruidig aromatisch. De jonge, verse scheuten



eerbare en/of geneeskrachtige kruiden

3



worden vóór de bloei verzameld.

Thee, gemaakt van hondsdrifbladeren, werd vroeger wel toegepast als maagversterking, tegen hoesten en ontstekingen van keel en mond. In de 16e en 17e eeuw was het een zeer bekende kruidenthee, gezoet met honing of suiker.

In Engeland werd de plant wel "Gill by the ground" genoemd en "Gill-tea...!!" was een bekende roep van kruidenvrouwtjes in de Londense straten.

Een aftreksel (5-10 gram op $\frac{1}{2}$ liter water) wordt gebruikt om de stofwisseling te stimuleren, bij asthma, ziekten van de ademhalingsorganen, nier- en blaasstenen en bij geelzucht.

In een legende wordt verteld dat, toen Petrus eens last had van kiespijn, zijn leermeester Jezus hem aanraade drie hondsdrifplantjes te plukken en daarmee de pijnlijke plek in te wrijven. Het hielp, de pijn verdween....

Het kruid had in vroeger eeuwen ook de eigenschap om anti-duivels te werken: wie op Walpurgisnacht (30 april-1 mei) een krans van hondsdrifbladeren droeg, verkreeg de gave om heksen te kunnen herkennen.

Recept voor een "meidrank" (oud kloosterrecept):

1 handvol liebevrouwe-bedstro (met weinig bloemen);

1 handvol bladeren van de bosaardbei;

enkele bladeren van de hondsdrif, en eventueel van Cassis (zwarte aalbes).

Uitzoeken, wassen, goed laten afdrogen, grof snijden en in licht verwarmde porseleinen schotel doen.

Recept voor een voorjaars-kruidensoep:

Twee tot drie handjes gemengde jonge blaadjes (paardebloem, brandnetel, hondsdrif, weegbree, rapunzel, hoefblad, longkruid, pinksterbloem).

Uitzoeken, wassen, goed laten afdrogen, grof snijden.

(Met dank aan Gerda Ariësse voor haar toestemming enkele gegevens te gebruiken uit "Plantaardigheden in de Hekslotpolder", verschenen in "Hekslot-Nieuws").

Jacques de Jong

Vlinders horen, zien en proeven. Maar anders dan wij....

Vlinders hebben geen oren, maar ze kunnen geluidstrillingen opvangen door bijzonder fijne haren die op hun lichaam staan.

Ze zien door hun samengestelde ogen die bestaan uit een aantal lenzen. Elke lens in het oog van een vlinder is in wezen één enkel lang, smal oog dat alleen recht vooruit kan kijken. Hierdoor ziet een vlinder de wereld om zich heen als een soort krantefoto, bestaande uit een groot aantal kleine stippen. Men heeft vastgesteld dat vlinders bepaalde kleuren kunnen waarnemen, met name geel, rood en blauw.

Wanneer een vlinder iets vindt dat hem wel eetbaar lijkt, "proeft" hij er eerst aan met zijn voeten. Bevalt de smaak hem, dan rolt de vlinder zijn lange tong uit en zuigt daarmee het voedsel op.

Ruiken doet de vlinder met kleine reukorganen op zijn antennen en palpen.

Palpen zijn zijn korte borstelige organen aan beide kanten van de roltong.

Vlinders gebruiken hun reukorganen om de bloemen te vinden waaruit ze nectar kunnen halen.

— VAN DE LEESTAFEL —

UITGAVEN	UITGEVER				OPMERKINGEN/BIJZONDERH.
	NAAM	ADRES	POSTCODE/PLAATS	TELEFOON	
lespakket "bomen en het milieu" met: a/60 kaartjes met afb.; b/affiche 60x80cm. c/handleiding leerkracht. F 45,-	st. Nat. Boomfeestd.	postbus 20023	3502 LA Utrecht	030-852727	t.g.v. Boomfeestdag 1992. bestemd voor gr.7 en 8 van basisonderw. Alleen schr. bestelling, form.aanvragen
mapje m.8 versch.houtmonsters. F 12,50	idem	idem	idem	idem	idem
"natuuronwikkeling voor beginners" (96 pag.) F 12,30 incl. portokosten	IVN, A'dam	Pl.Middenlaan 41	1018 DC A'dam	020-6228115	t.g.v. aktie "Wegen voor de Natuur". Voor ander aktiemateriaal: Paul Böhre, telef.op Landelijk Bureau
"natuur aan de basis", tijdschrift, voor ieder die met kinderen bezig is, verschijnt 6x p.schoollj. Abb.pr. f 39,- Bij meerdere abb.korting.	abb.adm.Bosch en Keuning	postbus 1	3740 AA Baarn	02154-82290	thema's 1e jaarg. ('90-'91): op reis, kringloop, warmte en kou, bewegen, groei, wonen, zintuigen. Presentempl. opvr. bij Tiddo v.d.Reep, Landelijk bureau IVN.
folders SBB: informatiepad schoonloo, Duivelsboswandelring i.d.duinen van Schoorl, het natuurpad i.d.boswachterij Ommen, wandelroute Sellingerbossen en Ter Borg.	SBB, afd.alg.zaken, voorlichting en pr	postbus 1300	3970 BH Driebergen	03404-26213	

ZEE-DORPEN-LANDSCHAP?

.....nooit van gehoord!

In de omgeving van de oude zeedorpen langs de Hollandse kust treffen we een duinlandschap aan waarvan de waarde pas langzaam tot ons begint door te dringen. Het is een landschap, nauw verweven met de eeuwenoude zeedorpencultuur. Een landschap ook vol tegenstrijdigheden. De directe invloedsfeer namelijk waardoor het ooit is gevormd, dreigt het vandaag de dag weer in ijltempo te vernietigen. Dat zou wederom een ernstige verschraling betekenen van onze natuur. Want, al valt het er misschien bij de eerste indruk niet aan af te zien, de laatste restanten van dit duinlandschap mogen worden gerekend tot de meest kruidenrijke gebieden van ons land. Een aantal soorten is zelfs geheel tot deze gebieden beperkt.

In dit artikel neem ik u mee naar dit eigenaardige stiefkind van de duinen. De uiterlijke kenmerken, het harde leven van de eerste zeedorpers, de rommelige bezigheden en de effecten op het landschap, de bijzondere flora, de bedreigingen en de pogingen om te redden wat er nog te redden valt, het staat er allemaal in. Extra aandacht is er voor Zandvoort, het enige oude zeedorp in onze regio. Ook voor twee fraaie restanten, waarin we de komende maanden op excursie gaan:

HET KOSTVERLORENPARK: ZONDAG 21 JUNI
DE ZUIDDUINEN: ZONDAG 5 JULI

Een goede gelegenheid om zelf eens een indruk op te doen. Want, zeg nu eerlijk.... hebt u ooit eerder gehoord van het zeedorpenlandschap?

DE GROTE ONBEKENDE

De schijnbaar tegenstrijdige situatie dat de "gewone burger" zo weinig met het zeedorpenlandschap bekend is, is bij nader inzien niet zó verwonderlijk. Het is immers nog niet zo lang geleden dat de zeedorpencultuur zich in beslotenheid voltrok. Een buitenstaander, zo die er al wat te zoeken had, werd met een gezonde dosis achterdocht begroet. In het grootste en meest authentieke restant, de Sixduinen, waar het Noordhollands Duinreservaat tussen Bergen en Egmond wordt onderbroken, worden pottekijkers tot op de dag van vandaag niet op prijs gesteld. Een andere oorzaak ligt misschien in het feit, dat de samenhang van het zeedorpenlandschap niet als zodanig wordt (h)erkend. Zelfs de meest verstokte duinliefhebber ervaart het vaak als een rommelige vertoning en een hinderlijke onderbreking van de meer vertrouwde duinreservaten. Jammer, want bij een serieuze poging zou juist de liefhebber zich vergapen en van de ene verbazing in de andere vallen. Zo moet het de naamgever ook vergaan zijn, de vegetatiekundige H.Doing. Tijdens karteringswerkzaamheden in het duingebied in de 60er jaren, stuitte hij rond de zeedorpen op een vegetatie die beduidend afweek van het gebruikelijke beeld. De samen-

hang met de activiteiten van de zeedorpers ter plekke, was snel gelegd. De naam 'zeedorpenlandschap' is dus nog maar een relatief jong begrip..En de zeedorper zelf? Voor hem is het gewoon....'het duin'. Niet van die ingewikkelde toestanden alsjeblieft....!

CULTUURLANDSCHAP IN DE DUINEN

Het wordt langzamerhand tijd om eens een kijkje te nemen in het interieur van het landschap. In de wetenschap dat er nogal wat lokale verschillen zijn, kunnen er toch parallellen worden getrokken. Een zeedorpenlandschap oogt als een open gebied, arm aan bomen en struiken. Het wordt doorsneden door een netwerk van paden. Grazige plekken worden afgewisseld met stukken open duinzand, soms in de vorm van stuifkuilen. Tuintjes, al of niet met een schuurtje, liggen her en der verzonken in de lage delen. Grote kans, dat je dieren aantreft: een paard of een geit aan een paal, of meerdere exemplaren in een afgerasterd weide. De bezoekers, meestal in gezelschap van een hond, schijnen weinig hinder te ondervinden van welke bepaling dan ook. Kortom, een situatie waarbij de haren van een doorsnee duinbeheerder recht overeind zouden staan. Het merkwaardige van het geheel is dat deze kleinschalige taferelen -die in een duinreservaat (gelukkig!) uit den boze zijn- mits binnen redelijke proporties, een moderne voortzetting zijn van de oude gebruiken die dit karakteristieke landschap hebben gevormd. Sterker nog: wanneer deze dynamiek wegvalt, zoals in voormalige zeedorpenlandschappen die bij reservaten zijn ingelijfd, verdwijnt het typerende karakter. Daarmee verdwijnt dan ook de bijzondere variatie aan wilde planten die hier nog als extra kenmerk aan moet worden toegevoegd. Die maakt dan plaats voor de gebruikelijke, minder gevarieerde vegetatie. Het zeedorpenlandschap is dan ook in de eerste plaats een kleinschalig cultuurlandschap. Vanwege de eveneens unieke natuurlijke waarden, een welkome aanvulling voor het duinlandschap, dat in z'n algemeen tot misschien wel het meest gevarieerde natuurgebied in ons land gerekend mag worden.



De Zuidduinen bij Zandvoort.
Zeedorpenlandschap met tuintje.
Foto: Leo van de Brugge.

ONTSTAAN VAN HET ZEEDORPENLANDSCHAP

De ontwikkeling van het zeedorpenlandschap is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van de zeedorpencultuur die ongeveer zo'n 1000 jaar terugvoert. De bewoners van de oude zeedorpen langs de Hollandse kust: Egmond aan Zee, Wijk aan Zee, Zandvoort, Katwijk en Scheveningen, leefden daar lange tijd, tot aan de 19e eeuw, in volslagen afzondering van het achterland. Het was een kommervol en hard bestaan dat werd gedomineerd door de zeevisserij. Voor de meeste levensbehoeften was men afhankelijk van wat het omringende duingbied, als een soort achtertuin, te bieden had. De kleinschalige activiteiten die de dorpers er ontplooiden, brachten een extra dynamiek teweeg die we tegenwoordig wel aanduiden met "het zeedorpeneffect" en die het oorspronkelijke duinlandschap ter plekke zou veranderen in een zeedorpenlandschap.

Onder het zeedorpeneffect wordt een aantal menselijke, zeedorpeneigen, invloeden verstaan, zoals plaatselijke verschraling of verrijking en omwoelen van de bodem, verdichting van de bodem door betreding, begrazing en anderszins afvoeren van de vegetatie. Zo had het kappen van bomen en struiken, waarmee werd voorzien in de brandstofbehoefte, een verschrallende werking, evenals het snijden van Helmgras voor het maken van touw, en de winning van ruijt waarmee ondermeer de daken werden bedekt. Daardoor kreeg de vegetatie een meer open karakter. Op plaatsen in het duin waar de netten werden geboet, vond juist verrijking van de bodem plaats, evenals daar waar grazend vee rondliep, of pogingen werden ondernomen voedsel te verbouwen.

Deze agrarische activiteiten vonden slechts op bescheiden schaal plaats. De veestapel bestond voornamelijk uit wat geiten en schapen, die aanvankelijk waren te vinden op de gemeenschappelijke weidegrond in het dorp: de meent of, zoals in het geval van Zandvoort, de krocht. Daar verbleven ook de paarden die men nodig had om de bomschuiten op het strand te trekken. Varkens werden apart gehouden en gevoerd met "hazekool", de stekken van de Zeemelkdistel. De mest van de dieren, in die tijd een schaarse en kostbare brandstof, werd gebruikt bij de pogingen om wat erwten, granen en groenten te verbouwen. Mesttekorten werden waar nodig aangevuld met menselijke mest, plaggen, huishoudelijk afval en visgroom, de ingewanden die overbleven na het schoonmaken van de vis. Desondanks waren de akkertjes al na zo'n twee jaar uitgeput en daarna weer aan de natuur prijsgegeven.

DE NEGENTIENDE EEUW

Bleven de levensverrichtingen, en daarmee het zeedorpeneffect, aanvankelijk beperkt tot bij de behuizing en de direkte omgeving, in de 19e eeuw zou het zeedorpenlandschap zich beduidend uitbreiden en tot volle wasdom komen. De veranderende maatschappij drong nu ook door in de geïsoleerde duinen. Voor het zeedorpenlandschap waren vooral twee agrarische ontwikkelingen van belang. In de eerste plaats was dat de opkomst van de veehouderij, waar de zeedorpers op inspeelden. De veestapel breidde zich aanzienlijk uit en men kon zich nu zelfs permitteren om koeien te houden. Grote delen van het omringende duingebied werd door dieren begraaasd. Zo weidden de Zandvoorters hun jongvee in het Kalverenvlak, dat we tegenwoordig diep in de Amsterdamse Waterleidingduinen moeten zoeken. Dit om aan te geven hoe uitgestrekt het zeedorpenlandschap destijds was.

De tweede ontwikkeling was de introductie van de duinpieper. Toen bleek dat piepers in de duinen goed konden gedijen en bovendien uitstekend smaakten, schoten overal in het zeedorpenlandschap de landjes als paddestoelen uit de grond. Plaatselijk stak het gevaar van verstuing zelfs weer de kop op. Met name tussen Katwijk en Noordwijk en in de omgeving van Zandvoort nam de teelt een hoge vlucht. Alleen al rond Zandvoort waren honderden aardappelveldjes in gebruik, hetzij als bijverdienste voor de dorpers, hetzij in handen van

teeltbedrijfjes. Zandvoort had een eigen ras: de Zandvoorter duinkraal, dat z'n afnemers kende totaan het Koninklijk Huis. Aan het eind van de eeuw waren de agrarische ontwikkelingen alweer over het hoogtepunt heen. Men had veel te lijden onder de dalende grondwaterstand tengevolge van de pas ingevoerde duinwaterwinning. Aanvankelijk probeerde men de landjes nog tot op het grondwater uit te diepen, reden waarom het zeedorpenlandschap tegenwoordig nog z'n kenmerkende ^{Uithoofde} ~~vierkante~~ kuilen kent. Uiteindelijk gaf men de pogingen toch op en kwamen de landjes in handen van volstuinders, of werden definitief verlaten. Het zeedorpenlandschap had echter door het gegraaf en gewroet in de bodem, z'n maximale omvang bereikt.

In de volgende TOORTS komt aan de orde hoe het vandaag de dag met het zeedorpenlandschap is gesteld. Speciale aandacht zal daarbij geschonken worden aan de gevarieerde plantenwereld, waaronder zich grote zeldzaamheden bevinden. U hebt echter de gelegenheid bij de aangekondigde exkursies een voorproefje te nemen!
Tot de volgende TOORTS.

Eric van Bakel



Enveloppen hergebruiken

Postkamers van bedrijven en instellingen worden er onder bedolven: enveloppen en pakjes. Maar ook thuis komt er aardig wat post binnen. Denk alleen maar eens aan de bankafschriften. De meeste enveloppen worden niet opnieuw gebruikt. Ze verdwijnen bij het oud papier, of nog erger: in de prullenbak. Het merendeel van die oude enveloppen is echter heel geschikt om meerdere malen gebruikt te worden. Zowel de stevige kartonnen envelop, de envelop met luchtkussentjes, als de gewone envelop. Milieucentrum De Kleine Aarde in Boxtel bedacht hier jaren geleden al een goede oplossing voor: het hergebruiketiket.

Dat is een stukje (kringloop)papier, dat ruimte biedt voor een nieuw adres en voorzien is van de kreet: "Hergebruiketiket spaart bomen en energie". Het is de ontvanger dus meteen duidelijk waarom hij een misschien iets minder nette envelop ontvangt. Dat is ook het grote voordeel van deze etiketten tegenover het zelf opplakken van enkele blanco stickers. De hergebruiketiketten zijn aan de achterzijde gegomd, zodat opplakken gemakkelijk is. Ze hebben het formaat van een briefkaart, zodat u zelfs een mooie ansichtkaart opnieuw kunt gebruiken. U kunt een pakje van 60 gegomde etiketten bestellen door f 5,50 over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel onder vermelding van "etiketten".

(uit "Beter")

De Heimanshof

1 ha natuurtuin, gelegen aan de Wieger Bruinlaan 1 te Hoofddorp.

tel. 02503 - 16736, 02508 - 1158, 02503 - 17181*

* alleen vrijdag en de eerste zaterdag en zondag van de maand.

Geopend: op werkdagen van 9.00 tot 16.00 uur,

op de eerste zaterdag en zondag van de maand

van 14.00 tot 17.00 uur.

PROGRAMMA

maart t/m oktober 1992

april 10.00 tot 16.00 uur: de Pandabus staat voor De Heimanshof
4 Wereld Natuurfonds: films voor jong en oud in "De Kijkdoos"
11.00, 13.00 en 15.00 uur

In de Pandawinkel in "De Kijkdoos" is van alles te koop!

5 Milieupoppenkast "Kassie Kijken"
Wim Groenewoud en Arne Greven, Wageningen

mei De knotwilg, een wereld apart
2 en 3 Frits Boerwinkel, Castricum
Vrijwillig Natuur- en landschapsbeheer

juni Het boeiende leven op oude muren
6 en 7 Dr. W. Kruyt, Haarlem

mei/sept. Toer-in thema 1992: Bloemen, tuinen, parken, buitenplaatsen

juli Rondleidingen door de bloemrijkste tuin in de Haarlemmermeer
4 en 5 o.l.v. Ton Engelman en de Vriendenkring
Voorlezing uit Heimans' werk Ton Engelman

augustus Rondleidingen "de aarde lacht in bloemen"
1 en 2 o.l.v. Ton Engelman en de Vriendenkring

september Met Henk van Halm aan het strand
5 Henk van Halm (IVN), Amstelveen

6 Bijen en bijzaken
Sjef Szarzynski, Amsterdam

oktober Milieubesparend huishouden
3 en 4 Marja Stil, Nieuw-Vennep

Op zaterdag is er één lezing, beginnend om 14.30 uur,
op zondag zijn er twee lezingen: om 14.30 en 15.30 uur.

De lezingen vinden plaats in "De Kijkdoos".



extra activiteiten

Tijdens de zomervakantie zijn er voor leden en donateurs twee exkursies georganiseerd. Een leuke gelegenheid om elkaar weer eens te zien en een kijkje te nemen in gebieden buiten onze regio.

Vrijdag 24 juli gaan we naar de Amstelveense Poel en vrijdag 14 augustus is de bestemming het Jac.P.Thijsssepark. Beide gebieden liggen in de omgeving van Amstelveen.

Belangstellenden dienen zich om om 19.00 uur te verzamelen op het vertrekpunt: de parkeerplaats van het Verpleeghuis Overspaarne, Boerhaavelaan 50, Schalkwijk, Haarlem.

Mogelijkheid tot carpoolen, en.....kijker meenemen!

Aanvullende informatie is te verkrijgen bij onze reisleader: Jaap Kuypers, bereikbaar via telefoonnummer 023-260144.

De hond is de oudste en beste vriend van de mens. De oude Egyptenaren gebruikten de hond reeds 8000 jaar geleden voor de jacht en de jagers uit het Stenen Tijdperk beschikten vermoedelijk al vóór 10.000 jaar v.C. over jachthonden.

De voorouders van de hond waren waarschijnlijk de lichter gebouwde Zuidaziatische rassen van de wolf, maar ook andere wolverassen droegen mogelijk hun steentje bij.

Omstreeks 5000 jaar geleden begon de mens honderdassen te ontwikkelen om verschillende eigenschappen te stimuleren. Later fokte men de kortbenige teckel op dassen en de herdershond voor het bewaken van de kudde.

Alle honden -van de Mexicaanse chihuahua met een gewicht minder dan 1 kg. tot de enorme Sint Bernard van meer dan 90 kg.- behoren tot dezelfde diersoort. Biologisch gezien betekent dit, dat elke hond in principe met elke andere hond levensvatbare jongen kan voortbrengen. Verschillen in grootte maken dit echter in sommige gevallen onwaarschijnlijk.

En ondanks de lange domesticatie bestaat er ook geen genetische barrière tussen honden en wolven.



VERVOLG IVN - EXKURSIEPROGRAMMA VOORJAAR/ZOMER 1992.

De corresponderende seizoenexkursies zijn op: zondag 30 augustus en 1 november, telkens om 14.00 uur. De exkursies zijn ook los van elkaar te bezoeken.

Informatie: Martin Daalmeijer, tel.023-333909.

- zondag 14 juni: SPAARNWOUDE, polderdag. Jaarlijks evenement vanuit het informatiecentrum Vreeburg aan de Kerkweg in Spaarnwoude. Van 11.00-16.00 uur is er een gevarieerd programma in en over de natuur van het omringende poldergebied. In het informatiecentrum is een tentoonstelling ingericht en kan men diverse waterdiertjes bekijken onder een stereomicroscoop. Tevens is daar de Groene Winkel van onze IVN-afdeling aanwezig. In de vogelhut tegenover het centrum staat een telescoop gericht op de vogels van de Spaarnwouderplas.
Gedurende bovenvermelde openingsperiode zijn er diverse fiets-, wandel- en vaarexkursies. Speciale exkursies voor kinderen. Honden niet toegestaan.
Informatie: Anneke Wegman, tel. 023-352224.
- zaterdag 20 juni: HEEMTUIN HILLEGOM, rondleidingen. Vertrek 12.00 en 13.30 uur, ingang Heemtuin, Couperuswende, Elsbroek, Hillegom. Duur 1½ uur per rondleiding. Honden niet toegestaan. Informatie: Wil van Beek, tel.02520-17668.
- zondag 21 juni: KOSTVERLOREN PARK, algemene exkursie: gebied met bijzondere cultuurhistorie en rijke flora. Vertrek 11.00 uur, ingang Quarles van Uffordlaan 1b, Zandvoort. Duur 2 uur, honden niet toegestaan. Informatie: Martin Daalmeijer, tel.023-333909.
- zondag 28 juni: KENNEMERDUINEN, fiets/wandelexkursie. Vertrek fietsexkursie 10.00 uur, ingang Bergweg, Bloemendaal. Vertrek (aansluitende) wandelexkursie 11.00 uur, Parnassia Bloemendaal aan Zee. Duur wandelexkursie 2 uur. Toegangskaart verplicht, honden niet toegestaan. Informatie: Mieke Wilmink, tel.023-287528.
- zondag 5 juli: ZUIDDUINEN, exkursie zeedorpenlandschap. Exkursie door een bedreigd landschapstype met bijzondere cultuurhistorie en rijke flora (zie het artikel in deze TOORTS). Vertrek 13.00 uur, parkeerplaats Brederodestraat, Zandvoort. Duur 2 uur. Honden niet toegestaan. Informatie: Eric van Bakel, tel.023-257228.
- woensdag 26 augustus: WIJKNATUURTUIN HET GROENE HART en (onder voorbehoud) LANDGOED GROENENDAAL, vleermuisavond met dialezing en exkursie.
I.s.m.de Vleermuiswerkgroep Noord-Holland start de avond met een dialezing van ± 1 uur. Na afloop volgt een exkursie in Groenendaal waar, in de schemering en met behulp van een "batdetektor", de balts van verschillende vleermuissoorten kan worden gevolgd. Omdat de samenstelling van de vleermuispopulaties op dit moment nog onzeker is, kan eventueel worden uitgeweken naar een ander gebied langs de binnenduinrand. Start dialezing 20.00 uur in het zaaltje van de Wijknatuurtuin, Oostenrijklaan 58, Schalkwijk, Haarlem. Honden, ook bij de aansluitende exkursie, niet toegestaan.
Informatie: Eric van Bakel, tel.023-257228.
- zondag 30 augustus: HEEMTUIN ROMOLENPARK, zomerexkursie. Derde van een serie van vier seizoenexkursies, waarbij de veranderingen in de natuur per seizoen worden gevolgd. Telkens zal daarbij dezelfde route door het park worden aangehouden. Vertrek 14.00 uur, brug hoek Europaweg/Laan van Angers, Schalkwijk, Haarlem. Duur 2 uur, honden niet toegestaan.
De vierde seizoenexkursie is op zondag 1 november, eveneens om 14.00 uur. De exkursies zijn ook los van elkaar te bezoeken. Informatie: Martin Daalmeijer, tel.023-333909.
- zondag 13 september: LANDGOED WATERLAND, algemene exkursie. Vertrek 14.00 uur, ingang Rijksweg 116, Velsen-Zuid. Duur 2 uur, honden niet toegestaan.
Informatie: Mieke Wilmink, tel.023-287528.

- Deelname aan de excursies is gratis.
Voor eventuele toegangskaarten dient men zelf te zorgen.
- Gebruik van fiets of openbaar vervoer wordt aanbevolen.

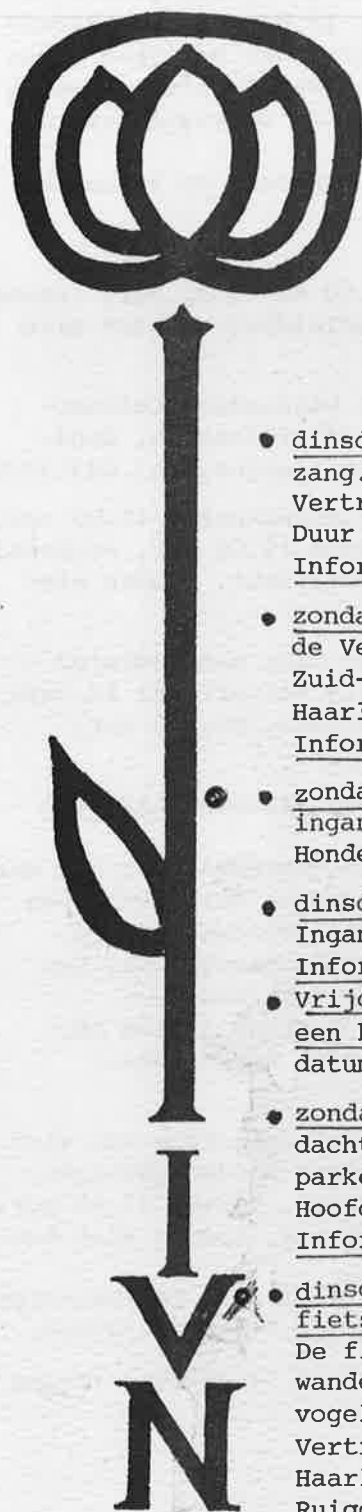
IVN

(Vereniging voor natuur- en milieueducatie), afd. Haarlem e.o.

secretariaat: Schotlandstraat 168
2034 LG Haarlem
Tel. 023-360490.

EXKURSIEPROGRAMMA

VOORJAAR ZOMER 1992



- zondag 12 april: HEKSLOOTPOLDER, exkursie met speciale aandacht voor weidevogels. Georganiseerd i.s.m. de Vereniging tot Behoud van de Hekslootpolder en de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Vertrek 07.30 uur, hoek Vondelweg/Spaarndamseweg, Haarlem-N. Duur 2 uur, kijker meenemen. Honden niet toegestaan. Informatie: Fred Hagens, tel. 023-312427.
- maandag 20 april (2e Paasdag): THIJSSSE'S HOF, stinzenplantenwandeling. Van 11.00-14.00 uur kan men op eigen gelegenheid een route volgen door de hof. Langs de route staan natuurgidsen klaar voor uitleg over de bijzondere lenteflora. Ingang: achter het pannekoekenhuisje a.d. Mollaan, Bloemendaal. Honden niet toegestaan. Informatie: Theo Litjens, tel. 023-280173.
- dinsdag 28 april: HERENDUINEN, vogellexkursie met speciale aandacht voor zang. Georganiseerd i.s.m. de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Vertrek 19.00 uur, ingang Herenduinweg, IJmuiden. Honden niet toegestaan. Duur 2 uur, toegangkaart verplicht, kijker meenemen. Informatie: Eric van Bakel, tel. 023-257228.
- zondag 10 mei: HEKSLOOTPOLDER, weidevogellexkursie, georganiseerd i.s.m. de Vereniging tot Behoud van de Hekslootpolder en de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Vertrek 07.30 uur, hoek Vondelweg/Spaarndamseweg, Haarlem-N. Duur 2 uur, kijker meenemen. Honden niet toegestaan. Informatie: Fred Hagens, tel. 023-312427.
- zondag 17 mei: KENNERDUINEN, kinderexkursie. Vertrek 10.30 uur, ingang Koevlak, Zeeweg, Overveen. Duur 1½ uur, toegangkaart verplicht. Honden niet toegestaan. Informatie: Hetty van Halder, tel. 023-246488.
- dinsdag 19 mei: MIDDENDUIN, exkursie eetbare kruiden. Vertrek 19.00 uur. Ingang Duinlustweg, Overveen. Duur 2 uur, honden niet toegestaan. Informatie: Jan Hartog, tel. 023-358467.
- Vrijdag 22 mei: mogelijkheid tot gezamenlijk bereiden en nuttigen van een kruidenmaaltijd. Aantal deelnemers beperkt! Aanmelden ± 1 week voor datum bij: Mona Schön-Westerduin, tel. 023-264411.
- zondag 24 mei: HAARLEMMERMEERSEBOS, algemene exkursie met speciale aandacht voor het ontstaan en ontwikkeling van het bos. Vertrek 11.00 uur, parkeerplaats Mentzhoeve/Claus Partyhouse, Kruisweg, westelijk van Hoofddorp. Duur 2 uur, honden niet toegestaan. Informatie: Jelle Kraan, tel. 02503-39815.
- dinsdag 26 mei: SPAARNWOUDE/RUIGOORD, vogellexkursie. Gekombineerde fiets/wandelekursie i.s.m. de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. De fietsexkursie voert door de polders van het Recreatiegebied en de wandelekursie door een verruigd opspuitterrein met een verrassende vogelhuishouding. Beide exkursies zijn los van elkaar te bezoeken. Vertrek fietsexkursie: 19.00 uur, PTT-toren Waarderpolder, Oudeweg, Haarlem. Vertrek (aansluitende) wandelekursie: 20.15 uur, kerkje Ruigoord. Kijker meenemen, honden niet toegestaan. Informatie: Eric van Bakel, tel. 023-257228.
- zondag 31 mei: HEEMTUIN ROMOLENPARK, voorjaarsexkursie. Tweede van een serie van vier seizoenexkursies, waarbij de veranderingen in de natuur per seizoen worden gevolgd. Telkens zal daarbij dezelfde route worden gevolgd door het park. Vertrek 14.00 uur, brug hoek Europaweg/Laan van Angers, Schalkwijk, Haarlem. Duur 2 uur, honden niet toegestaan.